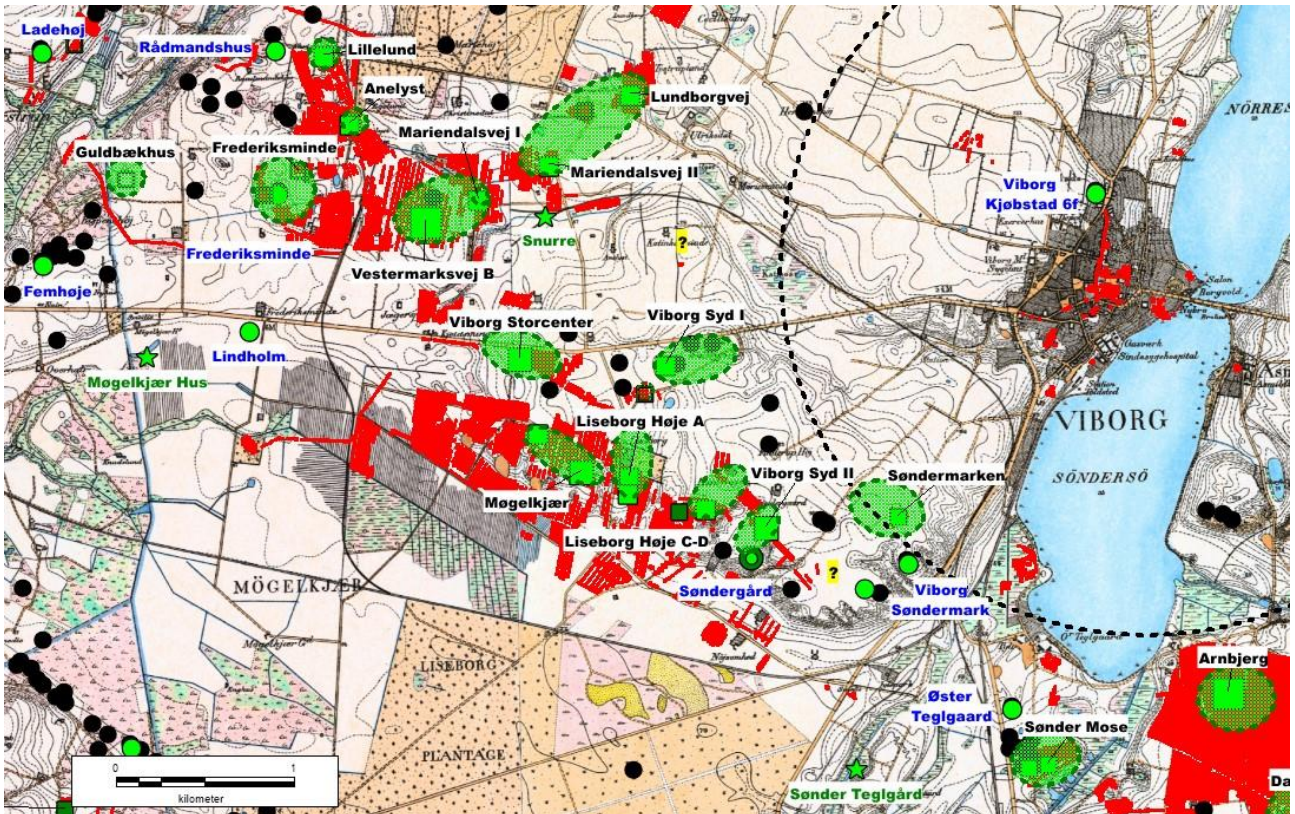

Bronzealderbopladser på Viborg Vestermark

Martin Mikkelsen

Viborg Museum 2020

Bygherrerapport nr. 22

Bygherre: Viborg Kommune

ISBN 978-87-92778-69-7

Indledning.

I 1862 købte Oldsagssamlingen i Viborg et ornamenteret hængekar, et brilleformet spænde og dele af to snoede halsringe (fig. 1). Spændet og ringene skulle være fundet inden i hængekarret, der blev fundet ca. 1 alen (ca. 63 cm) dybt ved den såkaldte "Snurre" på Viborg Hede (Feddersen 1870 s. 244). Der er usikkerhed om det præcise fundsted, der nu foreslås placeret i udkanten af Viborg Hede, hvor en nedlagt jernbane har gået. Det synes oplagt at antage, at fundet fremkom i forbindelse med anlægsarbejdet til jernbanen i 1861. Der er tale om et fint depotfund fra midten af yngre bronzealder ca. 900-700 f.Kr. Det var det første fund fra bronzealderen, der blev fundet vest for Viborg og det må siges at være en god start!

Fig. 1. Hængekar og spænde fra "Snurre" på Viborg Hede.

Sidst i 1940'erne og i begyndelsen af 1950'erne begyndte Viborg for alvor at ekspandere mod vest. På et luftfoto fra 1954 kan man se, at nye parcelhusområder var blevet etableret ved Fuglebakken og Jegstrupvej (fig. 2). I 1999 var situationen helt ændret. Nu var der anlagt en ydre ringvej, og hele området mellem den ydre og den indre ringvej var næsten bebygget med boliger og erhvervsbygninger. Ekspansionen videre mod vest var også påbegyndt, idet erhvervsområdet nord for Holstebrovej strakte sig fra Katmose og langt mod vest ud på Viborg Vestermark (fig. 3).

Fig. 2-3. Luftfotos der viser byudviklingen i Viborg fra 1954 til 1999.

Ekspansionen mod vest foregik næsten uden, at der blev gjort arkæologiske fund endsige foretaget arkæologiske udgravninger. Bortset fra nogle få gravhøje, der allerede blev registreret sidst i 1800-tallet, så har vi kun ganske få oplysninger om fortidsminder i et stort område, der omfatter næsten hele området mellem det gamle Viborg og den ydre ringvej. De sidste 15 år har museet foretaget flere mindre undersøgelser på Søndermarken, ved Politigården

og ved Viborg Kaserne, og disse tre steder er der fundet omfattende spor efter bosættelser fra især ældre jernalder. Derfor kan vi med rimelig sikkerhed sige, at der gik mange fortidsminder tabt i sidste halvdel af 1900-tallet, da Viborg udvidedes kraftigt mod vest og sydvest.

De arkæologiske undersøgelser på Viborg Vestermark

Fra 2001-2018 er der foretaget omfattende arkæologiske undersøgelser på Viborg Vestermark og til dels på Viborg Søndermark (fig. 4).

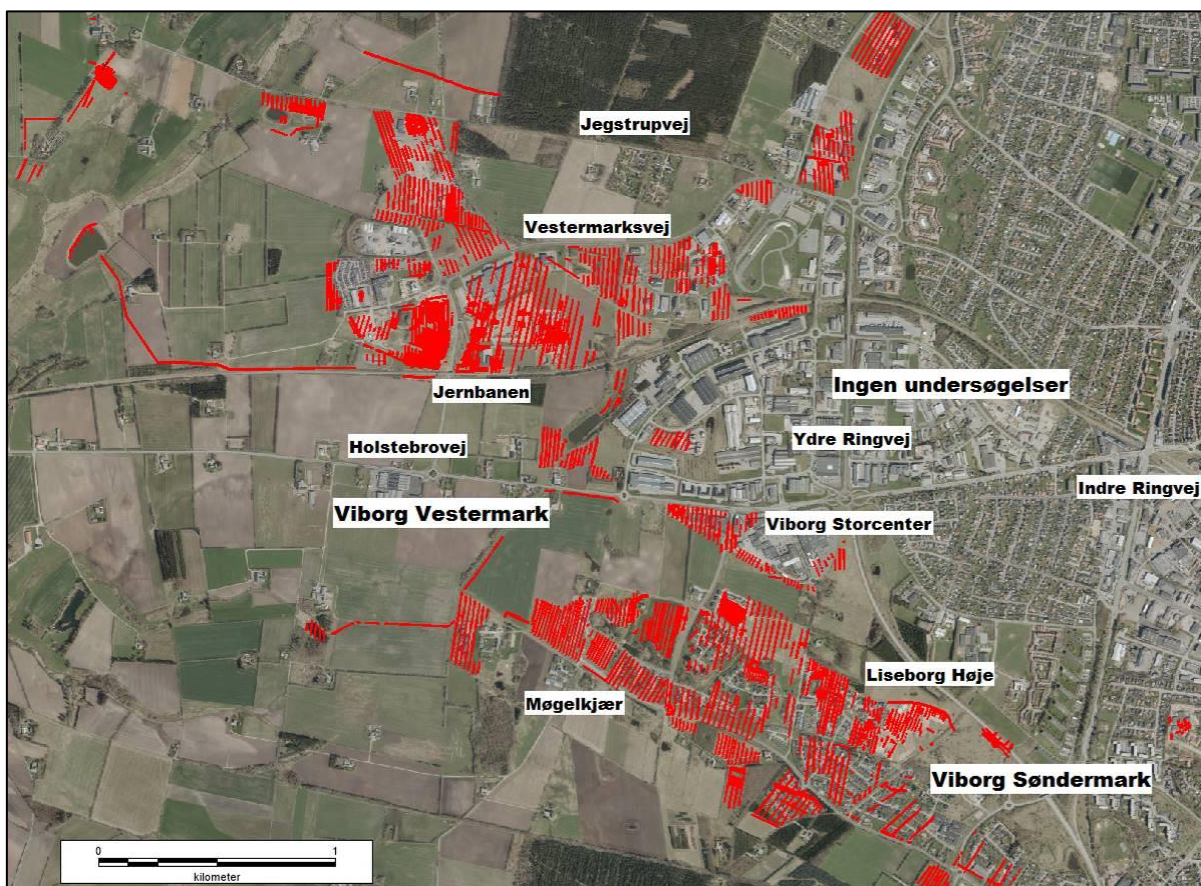

Fig. 4. Arkæologiske undersøgelser på og nær ved Viborg Vestermark og Søndermark. Søgegrøfter og udgravningsfelter markeret med rød farve.

På figur 4 ses tydeligt, hvor der er foretaget arkæologiske undersøgelser og de viser, hvor omfattende Viborgs ekspansion har været i disse knap 20 år. Undersøgelserne er især foretaget i to områder, nemlig i erhvervsområderne nord for jernbanen (og dermed især ved Vestermarksvej på den nordlige del af Viborg Vestermark) samt i de nye boligområder ved Liseborg Høje og Møgelkjær på den sydligste del af Viborg Vestermark samt Viborg Søndermark. Dertil kommer mindre og mere spredtliggende undersøgelser ved bl.a. Viborg Storcenter. I alt er næsten 200 ha blevet prøvegravet og til dels udgravet.

Der er ved disse undersøgelser fundet spor efter mange, for det meste spredt liggende fortidsminder. Der er således fundet spor efter fortidsminder fra yngre stenalder, bl.a. ved Liseborg Høje II (se bygherrerapport nr. 29), Egelundvej og Frydekær (fig. 5).

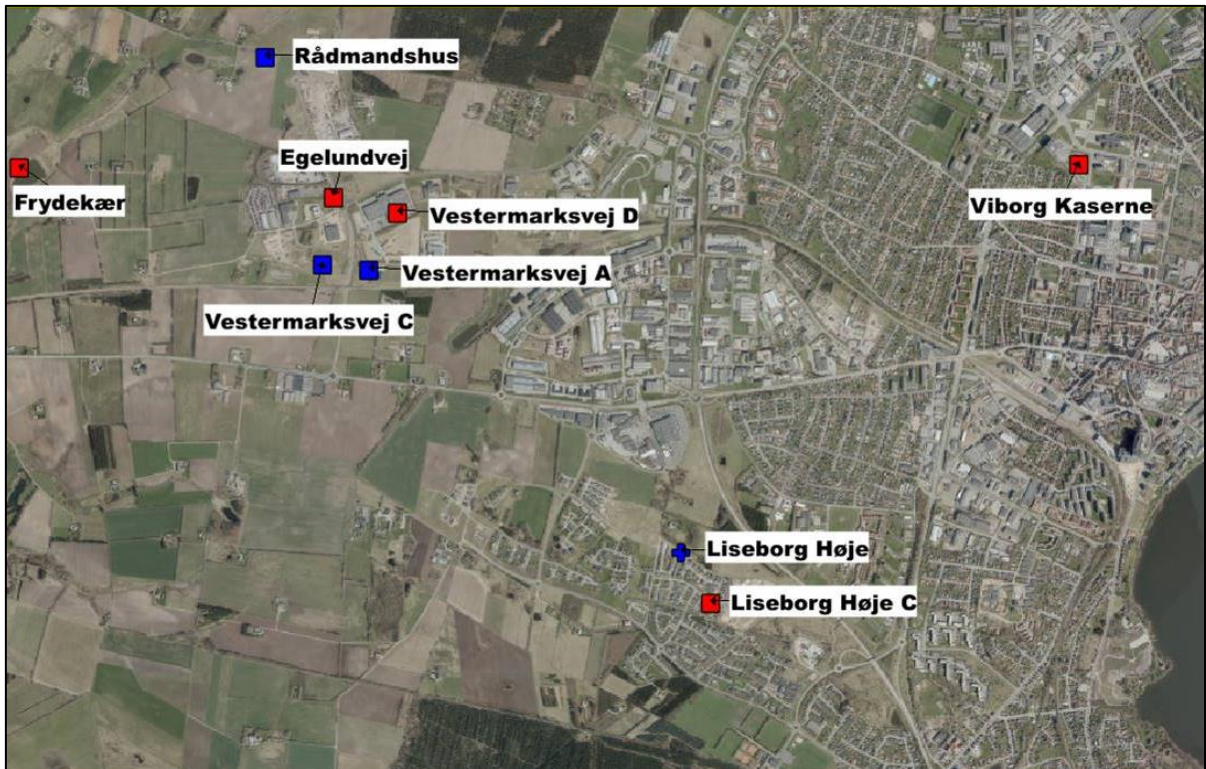

Fig. 5. Viborg Vestermark. Fund fra y. stenalder (rød) og vikingetid/tidlig middelalder (blå).

Desuden er der gjort ret omfattende bopladsfund fra vikingetid og tidlig middelalder ved Rådmandshus (se bygherrerapport nr. 32) og ikke mindst ved Hestdalvej (Vestermarksvej A og C, jf. bygherrerapport nr. 50). Ved Liseborg Høje er der endvidere fundet en grav i form af en af de ret sjældne vognfadingsgrave fra vikingetiden (se bygherrerapport nr. 28).

Det er dog de meget talrige fortidsminder fra bronzealderen, der her skal præsenteres. Bortset fra fundene ved Liseborg Høje I (se bygherrerapport nr. 28), så har fundene ikke tidligere været præsenteret i museets kulturhistoriske rapporter, og denne mangel skal der nu rådes bod på.

Bronzealderbopladserne på/ved Viborg Vestermark.

Udgravninger af bopladser fra bronzealderen tiltrækker sig sjældent den store opmærksomhed. Det skyldes, at de ofte få fund som oftest består af nogle få lerkarskår og lidt bearbejdet flint. Fine, endelige spektakulære fund, som det oven for viste depotfund fra "Snurre", er yderst sjældne. Selv for arkæologer kan udgravninger af hustomter og jordovne virke trivielle, når man ved udgravningen end ikke finder et enkelt lille potteskår. Når dertil kommer, at bopladser fra bronzealderen udgør den hyppigst forekommende fundtype i Viborg Museums arkæologiske ansvarsområde, betyder det, at arkæologerne ofte kun kommer hjem fra en udgravning med tegninger og fotos. Man kan med rimelighed spørge, hvad der så kommer ud af anstrengelserne. Det skal jeg forsøge at give et bud på i det følgende.

I 1990'erne blev de første spor efter bronzealderhuse fundet forud for anlæggelsen af Søndre Ringvej på lokaliteterne "Viborg Syd I" og "Viborg Syd II" (se katalog 1). Fra 2001-2015 er der fundet spor efter bronzealderhuse ved "Lundborgvej", "Mariendalsvej", "Vestermarksvej B", "Hestdalvej", "Lillelund", "Anelyst", "Viborg Storcenter", "Møgelkjær" og "Liseborg Høje A" og måske også ved "Liseborg Høje D" (fig. 6). Men flere andre steder er der fundet stolpehuller m.v., der viser, hvor der også kan ligge eller have ligget huse i bronzealderen.

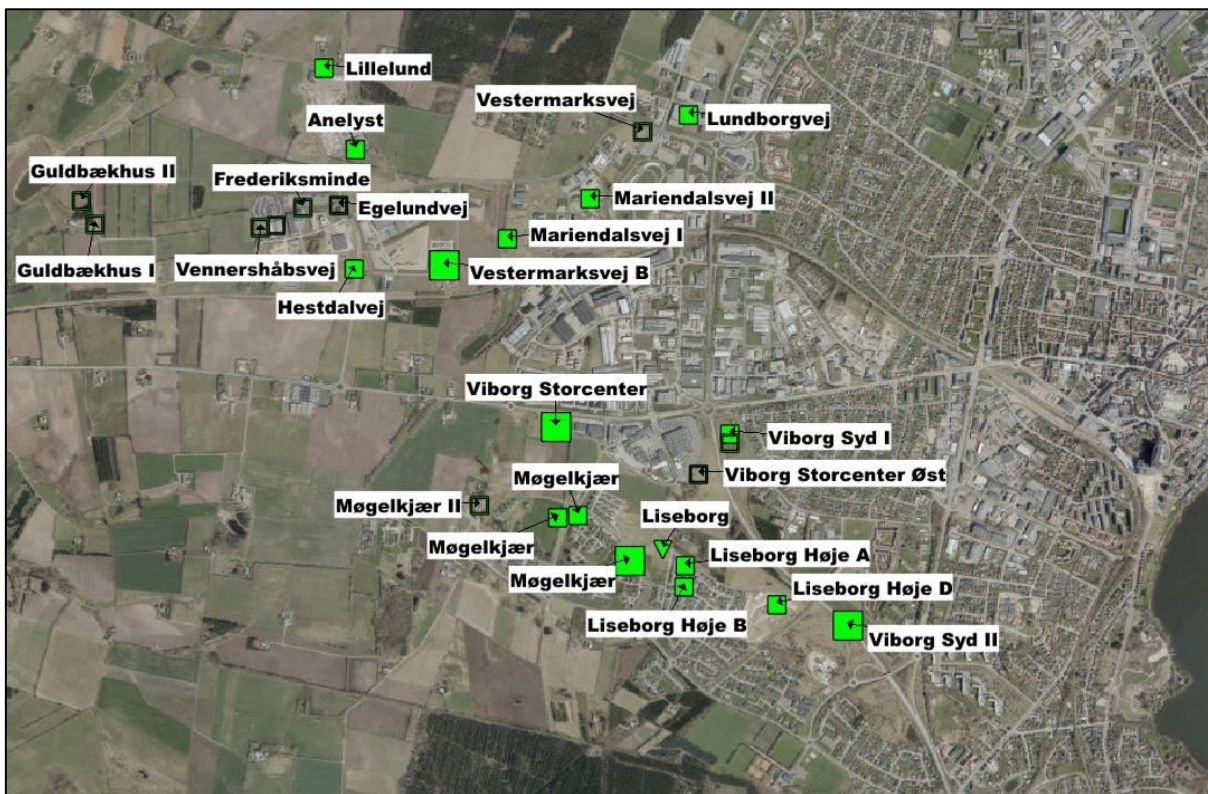

Fig. 6. Viborg Vestermark og Viborg Søndermark. Lokalteter med fund af sikre (udfyldt grøn firkant) og formodede hustomter (tom grøn firkant) fra bronzealderen.

Hustomterne

Alle hustomter fra Viborg Vestermark er spor efter såkaldte treskibede langhuse. Det er huse, der indvendigt har haft to rækker relativt kraftige stolper, der har båret tagkonstruktionen. Hustomterne er generelt dårligt bevarede, i de fleste tilfælde er der f.eks. ikke fundet spor efter væggene, dog er spor efter indgangene ret ofte bevarede. Derfor kan grundplanerne og husenes omtrentlige størrelse for det meste kun omtrentlig bestemmes. Her skal fremlægges nogle få eksempler.

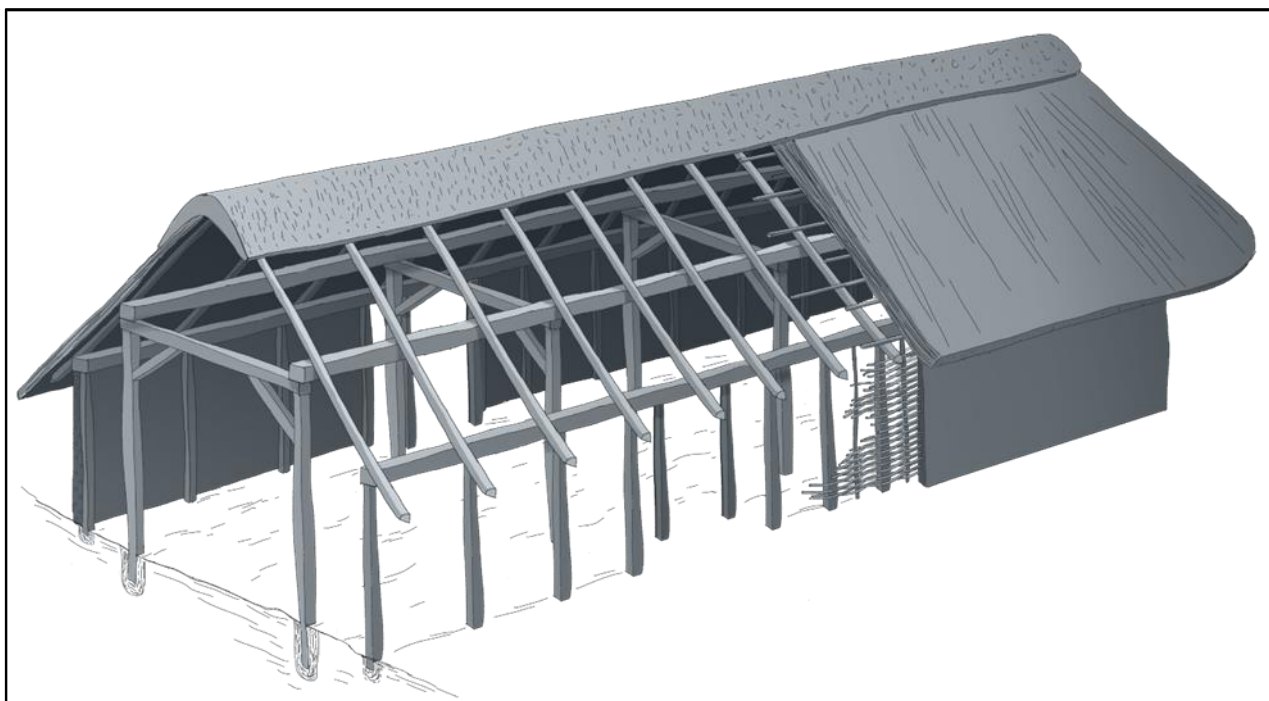

Fig. 7: Rekonstruktionstegning af et treskibet langhus med sætvis tagbærende stolper og vægstolpehuller. Illustration: Jeanette Nørgaard, © Viborg Museum

”Lundborgvej” hus I har været et mindst 120 m² stort treskibet langhus beliggende på en svag højning. Huset har haft mindst 6 sæt tagstolpehuller, mens der kun fandtes få, formodede vægstolpehuller (fig. 8). Huset antages at have været mindst 22 m langt og formodentlig indtil ca. 6,5 m bredt i vestdelen, men kun ca. 5 m bredt i østdelen. Huset har dermed været trapezformet. I vestenden fandtes spor efter en stationær, formodet bæk, 3-4 sammenhængende jordovne (ild-kogegruber) samt en del andre fyldskifter. I østdelen fandtes 1-2 jordovne og lige øst for (eller evt. inde i) huset yderligere 5 jordovne i en halvcirkel. Ud fra andre huse med jordovne i begge ender er der foreslået, at det kan være ejerfamilien, der har boet i husets vestende, og deres trælle, der har boet i østenden. I sådanne huse er det altid ved vestgavlen, at der er fundet spor efter en bæk. Derfor ser det ud til, at kun ejerfamilien havde ’ret’ til en sådan bæk. Ud fra hustypen og forekomsten af jordovne i huset foreslås en datering til æ. bronzealder per. III, men et ornamenteret lerkarskår er evt. fra y. bronzealder per. IV.

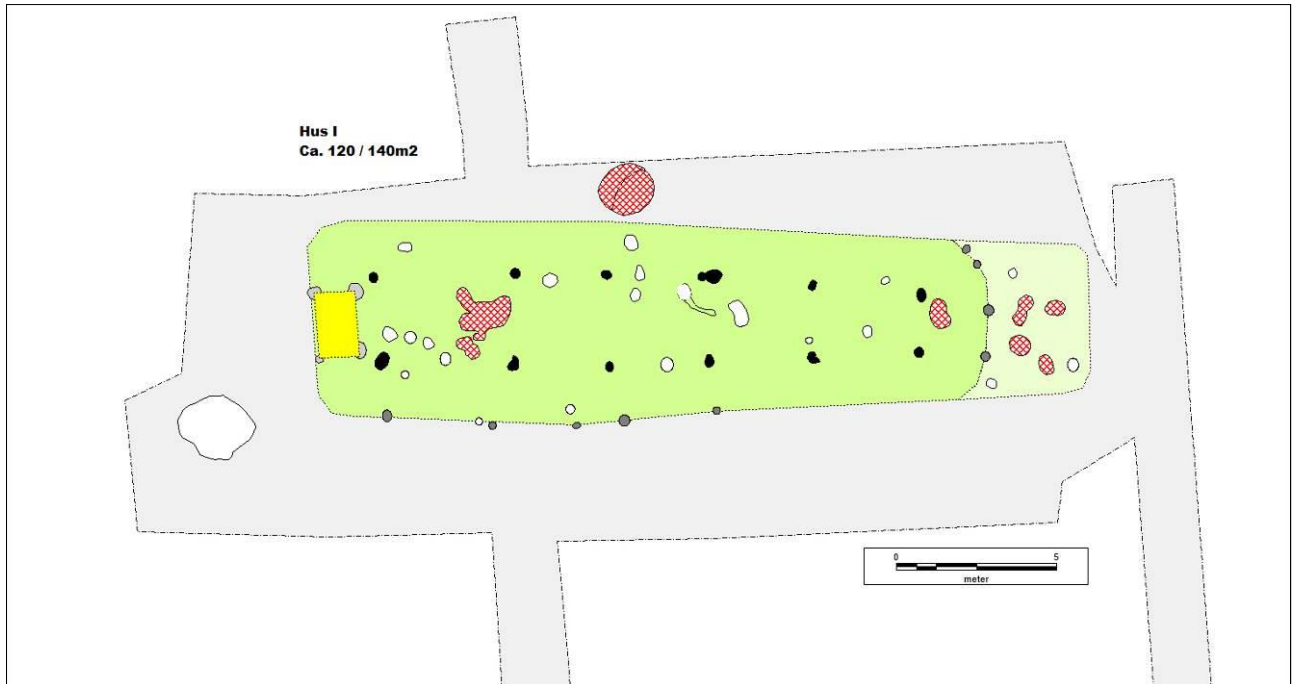

Fig. 8. Lundborgvej. Plan af hus I. Spor efter de tagbærende stolper er angivet med sort, bænken med gult og jordovnene er krydsskraveret med rødt.

Hus XVIII fra "Vestermærksvej B" adskiller sig fra de fleste andre udgravede hustomter ved at have et næsten komplet vægforløb og fire indgange (fig. 9). Huset har været godt 18 m langt og 5,9-6,3 m bredt og dermed ca. 110 m² stort. Det ses tydeligt, at huset har haft to modstillede indgange i den vestlige del og to modstillede indgange nær østgavlen. Det kan bemærkes, at huset også har haft en rumadskillelse, der har adskilt huset i to dele, hvoraf den østlige del har været lidt større end den vestlige del. Også her er det en mulig tolkning, at ejerfamilien har boet og haft egne indgange i vestdelen, mens trælle har boet og haft indgange i østdelen. Der er foretaget to C14-dateringer, den ene med en sandsynlig datering inden for tidsrummet 970-820 f.Kr., den anden inden for tidsrummet 826-772 f.Kr. Dateringerne overlapper næsten ikke hinanden, men viser dog, at huset formodentlig er fra yngre bronzealder per. (IV)-V.

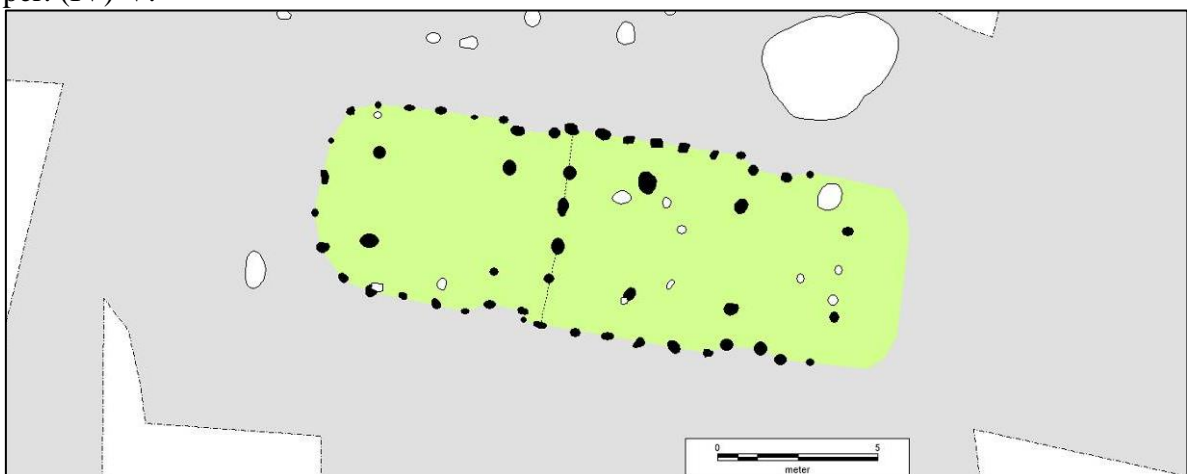

Fig. 9. Vestermærksvej B. Plan af hus XVIII. Stolpehuller, der er tolket til at høre til huset, er markeret med sort.

Hus II fra "Lillelund" adskiller sig også fra de fleste andre udgravede hustomter. For det første ser det ca. 120 m² store hus ud til at have haft to meget tætstillede sæt tagstolper i den vestligste del (fig. 10). Midt imellem dem fandtes med mindre afstand to andre stolpehuller og de er placeret, hvor vi i andre tilfældet har fundet spor efter formodede bænke (se fig. 8). Også i den østligste del blev fundet et ekstra sæt stolpehuller, men her placeret på hver sin side af en svag forsænkning (K92). Det har været overvejet om forsænkningen og det ekstra sæt stolpehuller skyldes, at huset har haft stald, men det er højst usikkert, da en jordovn blev fundet i den østligste del af huset. Der blev også fundet to jordovne i den vestlige del af huset, men her lige vest for indgangene, og ikke længere mod vest, som i mange andre huse. Endelig blev der fundet rester af to større nedgravede lerkar (fig. 11). Det ene var placeret i husets NV-del mellem de formodede tagstolpehuller, mens det andet stod i 'indgangsrummet'.

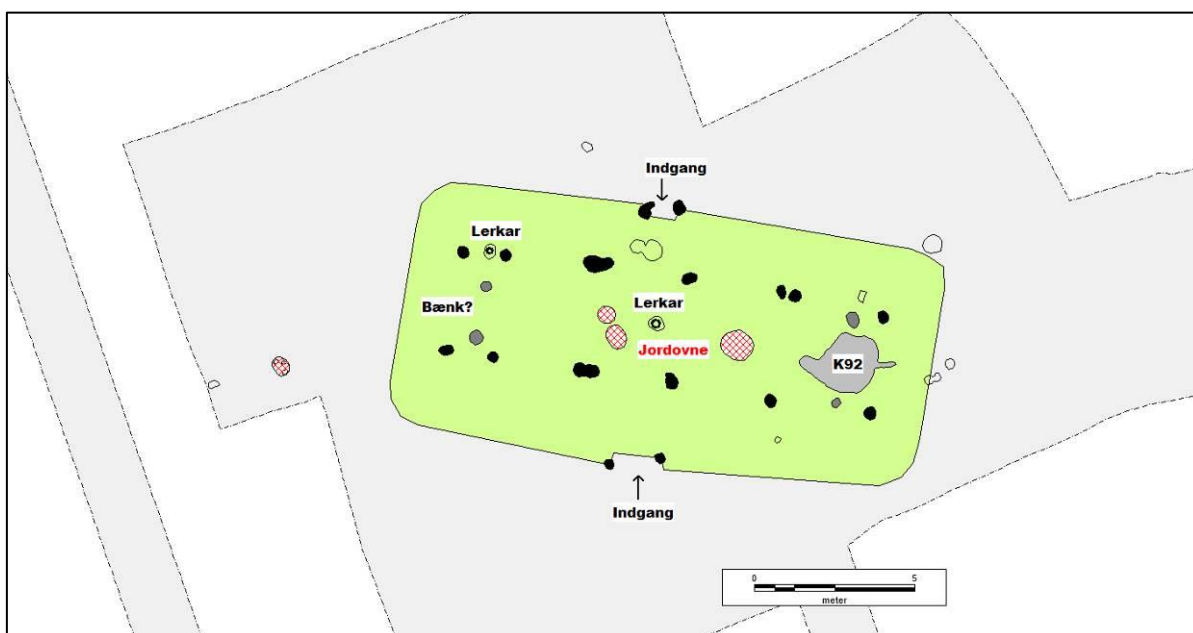

Fig. 10. Lillelund. Plan af hus II. Spor efter de tagbærende stolper og indgange er angivet med sort og jordovnene er krydsskraveret med rødt.

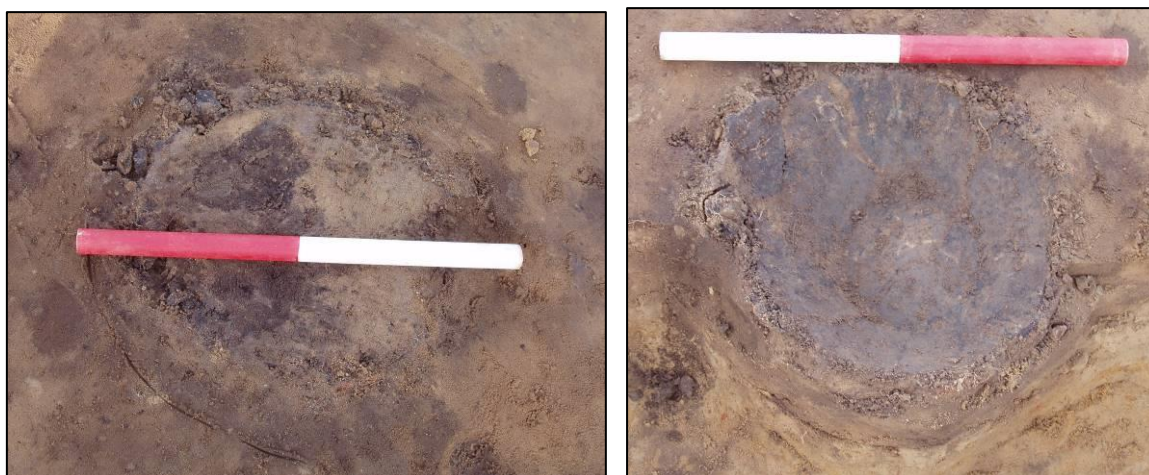

Fig. 11. Lillelund. Nederste del af et forrådskar placeret centralt i hus II.
Tv. efter afdækning, th. efter tømning.

De ovennævnte huse har alle været over 100 m², men de fleste bronzealderhuse på Viborg Vestermark har været betydeligt mindre. Det gælder bl.a. hus III fra "Møgelkjær" (fig. 12), der har haft fire sæt tagstolpehuller og to modstående indgange omtrent midt i husets langsider. Dette hus har formodentlig været ca. 85 m² stort. Her er datering mere usikker, da der kun er fundet to små lerkarskår. Da huset formodentlig har haft en eller to jordovne i vestdelen, foreslås en datering til y. bronzealder per. IV-V.

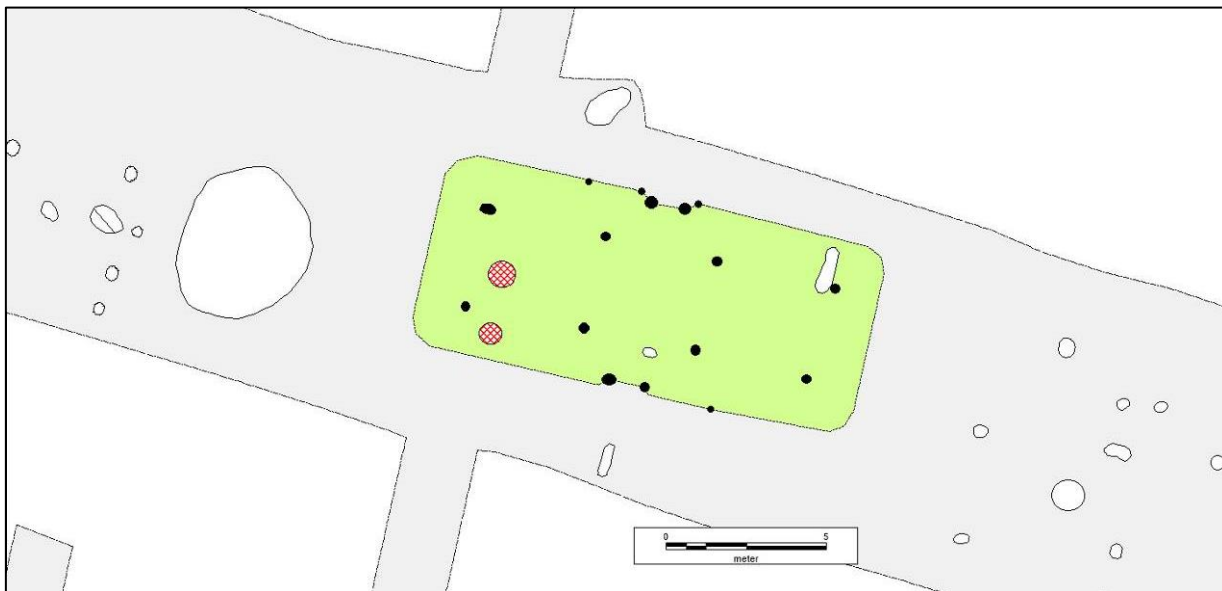

Fig. 12. Møgelkjær. Plan af hus III. Spor efter de tagbærende stolper og indgange er angivet med sort og jordovnene er krydsskraveret med rødt.

"Vestermarksvej B" hus I har været et endnu mindre hus (fig. 13). Huset har kun haft tre sæt tagstolpehuller og været godt 60 m² stort. Kan så lille et hus være et beboelseshus lige som de større huse formodes at have været? Formodentlig. I huset har der været to ildgruber i den vestligste del, altså i samme del som i de større huse. Husets vestdel er i øvrigt lige så stor som de tre foregående huse, mens østdelen er meget mindre.

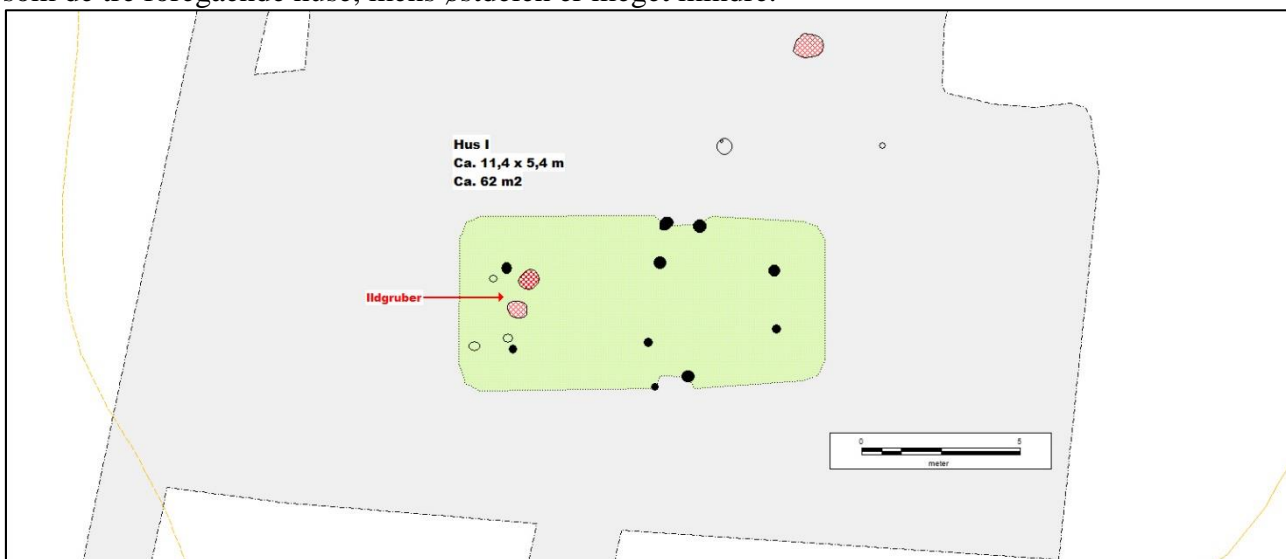

Fig. 13. Vestermarksvej B. Plan af hus I. Spor efter de tagbærende stolper og indgange er angivet med sort og jordovnene er krydsskraveret med rødt.

De sidste hustomter, der skal præsenteres, viser, hvor små husene kan have været. De to huse er fra "Vestermarksvej B", og de har kun været omkring 50-55m² store (fig. 14). Hus XVI er ganske usædvanligt orienteret omtrent N-S, og dette hus har haft en indgang i husets nordgavl. Sandsynligvis har sådanne småhuse været en del af en gård, der også har omfattet mindst et større hus. Småhuse er ofte betegnet som udhuse, der formodedes anvendt til opbevaring eller som stald, selv om der praktisk taget aldrig er fundet spor efter båseskille rum i disse små bronzealderhuse. I hus XVI ser det endog ud til, at der har været en jordovn inde i huset, og det kunne tyde på, at huset har været brugt til beboelse.

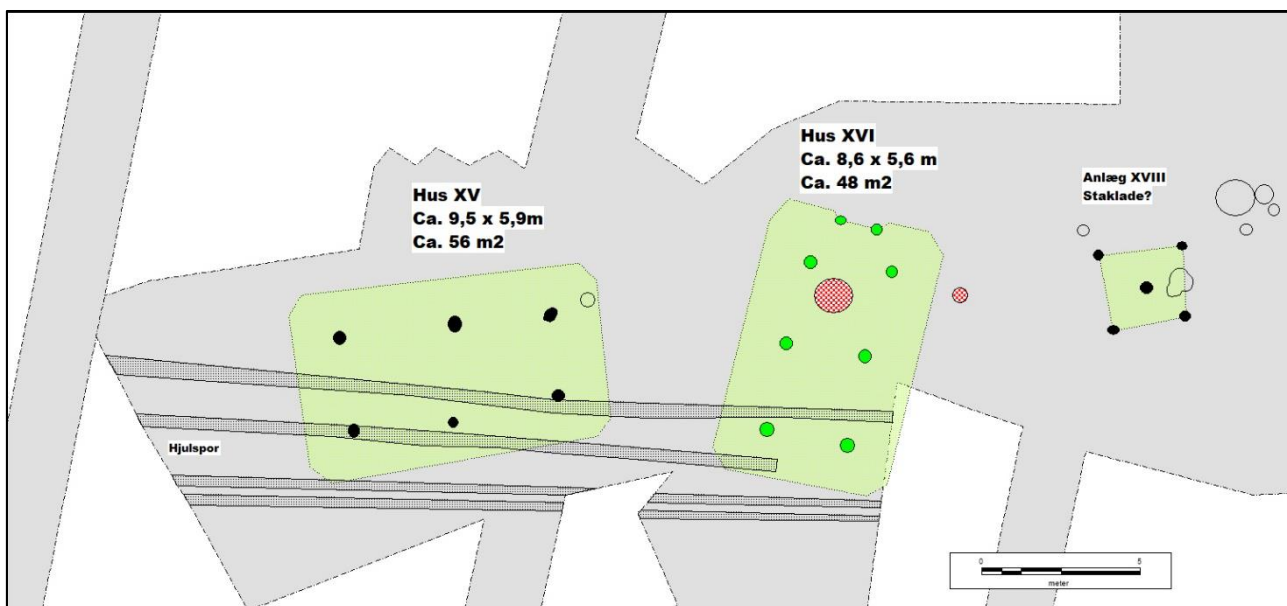

Fig. 14. Vestermarksvej B. Plan af husene XV og XVI samt anlæg XVIII. Spor efter de tagbærende stolper er angivet med hhv. sort og grøn og jordovnene er krydsskraveret med rødt.

Generelt ligner langhusene fra Viborg Vestermark langhuse fra mange andre lokaliteter i Nordvestjylland, dog er der ikke fundet nogen af de store langhuse på over 200m², som af og til er fundet på bronzealderboplads i Jylland. Der er heller ikke fundet huse med spor efter bulvægge, en vægtype der findes på større og mindre huse fra især midten af ældre bronzealder. Så vidt vi kan vurdere, så er der på Viborg Vestermark kun fundet få hustomter fra 1500-1100 f.Kr., dvs. ældre bronzealder per. II-III. Langt de fleste huse er formodentlig fra yngre bronzealder og den tidligste del af ældre jernalder. Det ser altså ud til, at der er sket en stigning i bebyggelsestætheden fra ældre til yngre bronzealder på Viborg Vestermark.

Gårdene fra bronzealderen på Viborg Vestermark

Ovenfor er der fremlagt en række eksempler på hustomter fra Viborg Vestermark, og mens de største huse kan have været til gårde, der kun omfattede et enkelt langhuse, så foreslås det, at i hvert fald nogle af de mindre huse har hørt til en gård med to langhuse. Det er dog ofte svært at knytte to langhuse til hinanden, da der ikke er fundet spor efter hegn eller grøfter, som viser samhørighed mellem huse. I nogle tilfælde ser det dog ud til, at vi kan sandsynliggøre, at to langhuse hører til samme gård, da vi på Viborg Vestermark flere gange har fundet to langhuse, der ligger placeret på næsten samme vis i forhold til hinanden. Her skal fremlægges tre eksempler.

Det første sted, vi tolkede to huse som hørende til samme gård, var på lokaliteten ”Vestermarksvej B”. Her fandtes to langhuse ca. 50 m fra hinanden (fig. 14). Det ca. 85 m² store hus II lå lidt højere end det ca. 60 m² store hus I, der fandtes næsten stik syd for hus II. I begge huse fandtes jordovne i vestenden, og det synes at vise, at der har boet mennesker i begge huse. Husene er med usikkerhed foreslået dateret til en tidlig del af yngre bronzealder, ca. 1100-900 f.Kr. Men eksemplet viser også tydeligt, hvor vanskeligt det er at tolke et sådant fund, da man lige så godt kan tolke fundet som to faser af en gård med kun et enkelt langhuse.

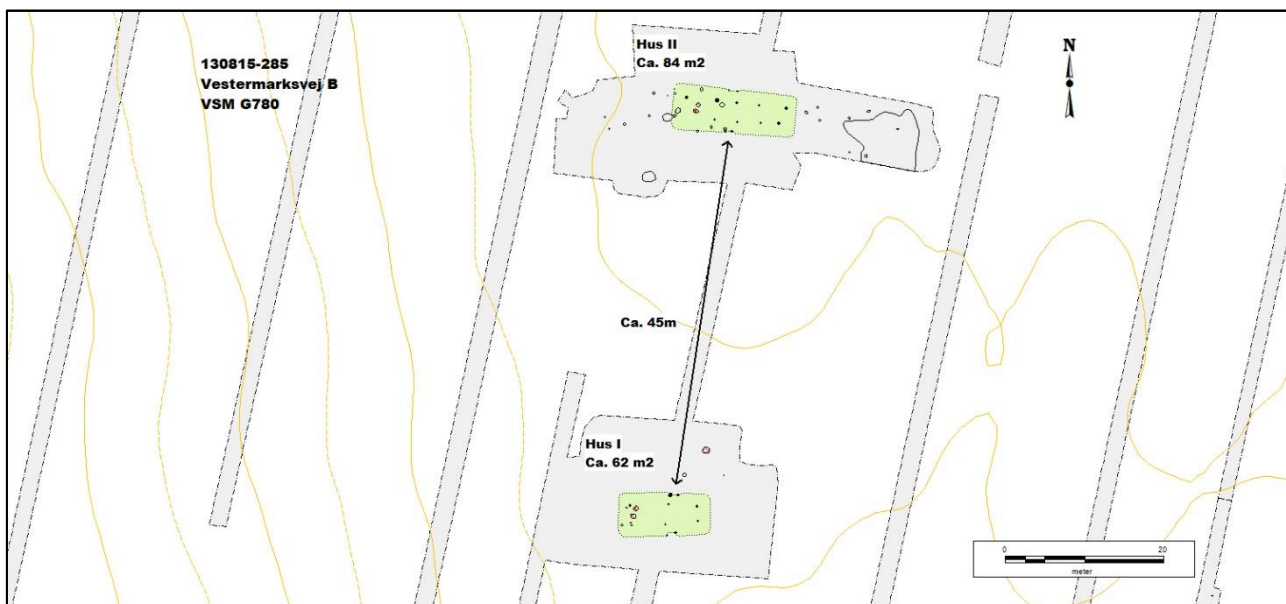

Fig. 15. Vestermarksvej B. Hus I og Hus II.

Få år efter fandt vi igen huse placeret på samme vis. Ved ”Mariendalsvej II”, der også er beliggende på den nordlige del af Viborg Vestermark (fig. 6), fandtes spor efter tre langhuse, hvoraf de to formodes at have afløst hinanden (fig. 16).

Fig. 16. Mariendalsvej II. Formodet gård med to langhuse, det mindste i to faser.

Som på "Vestermarksvej B" ligger husene med en afstand på omkring 50 m, og igen ligger det største hus lidt højere og nord for de to mindre huse. Desuden er størrelsen af husene omtrent ens på de to lokaliteter, og også på "Mariendalsvej IP" fandtes jordovne i den vestlige del af husene. På "Mariendalsvej IP" blev der heller ikke gjort sikkert daterede fund, og heller ikke her er der C14-dateringer. Også her formodes det, at alle husene er fra yngre bronzealder, måske fra tidlig yngre bronzealder ca. 1100-900 f.Kr., da det store hus har været let trapezformet. Forholdene på "Vestermarksvej B" og "Mariendalsvej IP" er altså bemærkelsesværdigt ens. Den eneste forskel er næsten, at der på "Mariendalsvej IP" er to faser af det mindre hus, måske fordi det har været bygget i dårligere materialer end det store hus.

Det tredje eksempel på en formodet gård med to langhuse er fundet på lokaliteten "Lillelund", der også er beliggende på den nordlige del af Viborg Vestermark (fig. 6). Her fandtes det ca. 120 m² store hus II ca. 50 m NNV for det mindre, ca. 80 m² store hus I (fig. 17). Også på denne lokalitet er det store hus placeret lidt højere end det mindre hus. Omtrent midt mellem de to langhuse, dog forskudt lidt mod øst, fandtes spor efter en formodet staklade. De to hustomter har næsten samme orientering, og i begge huse er fundet jordovne, der formodes at vise, at begge huse har været brugt til beboelse. Her er jordovnene dog ikke placeret i den vestlige del af husene, men i den centrale del. Men der er også væsentlige forskelle mellem de to huse, idet der i det større hus II er fundet nedsatte lerkar, en grube i østenden og ekstra konstruktionsspor i både vest- og østend (fig. 10). Det er altså ikke bare forskellene i størrelse, men også i indretning, og det tyder på, at det store hus II har været det vigtigste hus på den formodede gård. Der er foretaget én C14-datering fra hvert af de to huse. De synes at vise, at husene er fra sidste halvdel af yngre bronzealder eller evt. fra tidlig førromersk jernalder. Dateringerne er så ens, at de to huse kan være samtidige, men tidsrammen, der sandsynligvis ligger inden for tidsrummet 775-410 f.Kr., er så langvarig, at C14-dateringer ikke kan bruges til hverken at bevise eller afvise tesen om samtidigheden.

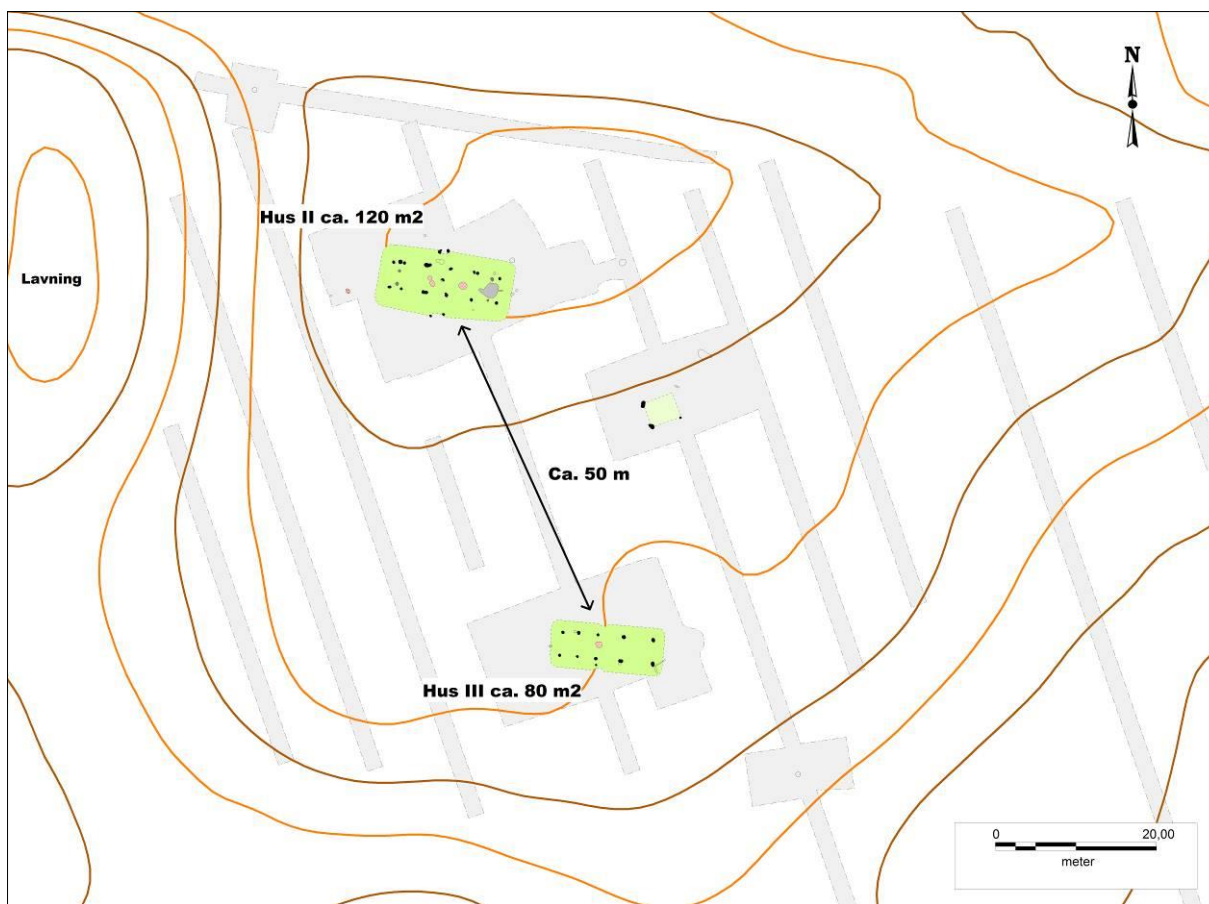

Fig. 17. Lillelund. Formodet gård med to langhuse og en staklade.

De tre formodede gårde fra Vestermarksvej B, Mariendalsvej II og Lillelund, hvor der alle steder blev fundet et større og et mindre langhus placeret med en betydelig afstand, var så ensartede, at vi kiggede på de mange andre fund af samtidige hustomter fra Viborg Museums ansvarsområde (Viborg Kommune fra 2007). Det viste sig, at i en række tilfælde var der fundet to langhuse med tilsvarende eller mindre afstande mellem sig, og det lignede et hyppigt forekommende mønster, selv om det mange steder var noget usikkert pga. begrænsede undersøgelser. Gårde med to langhuse var tidligere foreslået at rumme et hus til beboelse og et 'udhus', der evt. var brugt som stald. Men hvis en sådan tolkning skulle gøre sig gældende for gårdene på Viborg Vestermark, hvorfor var de så placeret så langt fra hinanden, og hvorfor var det jordovne i alle husene? Fundet af jordovne i både det større og i det mindre hus til gårdene tyder på, at begge huse har været brugt til beboelse, og i så fald bør det mindre langhus ikke betegnes som et 'udhus'. Ved gennemgangen af de andre formodede, lignende gårde viste det sig, at enten havde begge huse jordovne, eller også havde ingen af dem jordovne. Der var ingen sikre eksempler på gårde med jordovn(e) i det store langhus og uden jordovn(e) i det mindre hus og dermed ingen eksempler, hvor man kunne sandsynliggøre, at der kun havde været beboelse i det ene (store) langhus.

Hvis der har været beboelse i begge langhuse på disse gårde, hvem har så boet der? Vi kan jo ikke spørge beboerne, så en besvarelse af dette spørgsmål må nødvendigvis blive et forsøg på at sandsynliggøre en tolkning. Mit forslag er, at der har været forskel i status mellem beboerne i det store hus, og dem der boede i det mindre hus på sådan en gård og i forlængelse af denne tese, er det mit forslag, at det har været trælle, der boede i det mindre hus, mens ejerfamilien boede i det store, mere velbyggede og bedre placerede hus. Det vil forklare en

række forhold, bl.a. at det mindre hus ikke var bygget af lige så gode materialer som det større hus, og at det mindre hus derfor i nogle tilfælde måtte jævnes med jorden og reetableres, som det var tilfældet på Mariendalsvej II (og som jeg nedenfor vil foreslå også var tilfældet med flere faser af gården på Vestermarksvej B). Det ville også forklare, at når vi finder spor efter stationære bænke og andre mere specielle konstruktioner og anlæg, så er det altid i det store hus, mens sådanne anlægsspor ikke findes i de små huse. Tilbage står stadig spørgsmålet om den betydelige afstand mellem de to huse. Her bliver svaret mere spekulativt, ikke mindst fordi det i en del gårde med kun ét langhus fra ældre bronzealder ser ud til, at huset har haft beboelse i begge ender, og at man her har boet under samme tag. Mit gæt er, at det sent i ældre bronzealder eller begyndelsen af yngre bronzealder blev (ideologisk) vigtigt at markere afstanden i status mellem ejerfamilien og dens trælle. Det kunne man gøre ved ikke alene at stoppe med at bo under samme tag, men også ved at placere husene med en tydelig afstand, selv om det ikke kan have været optimalt, når det gælder sikkerhed m.v. I det nævnte tidsrum sker der en masse andre ændringer, bl.a. skifter man fra jordfæstegrave til brandgrave/kremering og stopper med at opføre og udvide gravhøjene. Desuden begynder man at deponere mange bronzer i vådområder samt får store samlingspladser. Mit bud er altså, at man, dvs. ejerfamilien får et andet syn på trællene og at man markerer dette symbolsk ved at placere husene i en betydelig afstand fra hinanden. Ud fra eksempler på gårde med to (beboede) langhuse fra senere dele af yngre bronzealder og den tidligste jernalder ser det ud til, at man på den tid generelt placerer de to langhuse tættere på hinanden, men det kræver en del flere og bedre daterede gårde at få mere sikkerhed over udviklingen.

De tre foregående eksempler på gårde fra Viborg Vestermark, der formodes at have haft to langhuse, ligner på en række punkter til forveksling hinanden. Men der er jo fundet mange flere hustomter, så burde vi ikke flere andre steder kunne se det samme mønster? Desværre er de fleste områder med bronzealderhuse kun delvist undersøgt, og det gør det svært både at se samme mønster og at afvise, at det kan have været muligt. Et af de steder er på lokaliteten ”Møgelkjær”, hvor der fandtes fire eller fem langhuse (fig. 18)

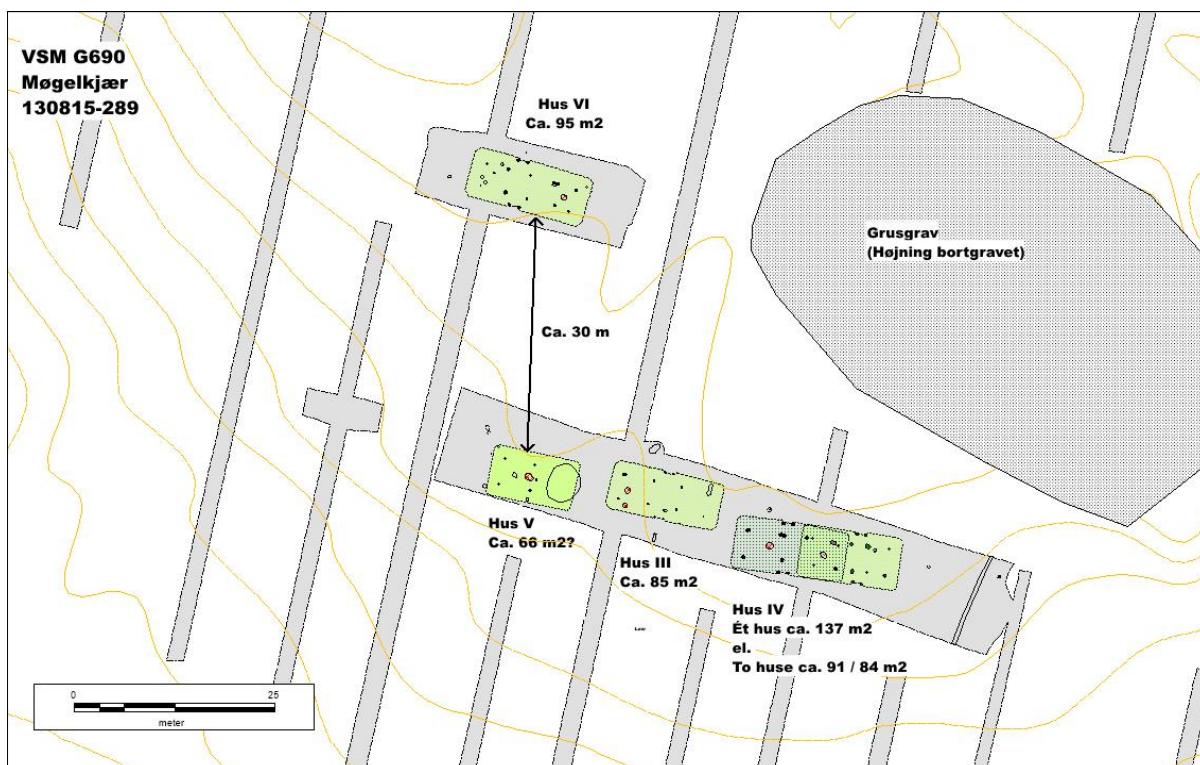

Fig. 18. Møgelkær.

To af langhusene (VI og V) er her placeret på samme vis i forhold til hinanden som på de tre foregående lokaliteter, om end afstanden mellem husene er lidt mindre. Begge huse har en jordovn, hus VI i østenden og hus V i den centrale del. Samme mønster kan ikke ses i forhold til de to eller snarere tre andre huse, og man kunne derfor tro, at der var tale om en gård, i to-tre faser med kun et enkelt langhus. Men her er problemet, at en højning, der har været oplagt til placering af huse, er helt bortgravet ved grusgravning. Vi finder derfor aldrig ud af, om der også her kan have ligget en gård med to langhuse.

Det er endnu sværere at tolke forholdene de fleste andre steder, vi har fundet spor efter bronzealderhuse på Viborg Vestermark. Det skyldes ikke mindst begrænsede undersøgelser. Men på lokaliteten "Vestermarksvej B" har vi tilsyneladende fundet og udgravet alle hustomter og derfor rummer denne lokalitet en usædvanlig mulighed for at se på udviklingen af en gårdsenhed i mange faser. På "Vestermarksvej B" er der således fundet spor efter 19-21 formodede langhuse (fig. 19), hvoraf husene I og II (fig. 13 og 15), XVIII (fig. 9) samt XV og XVI (fig. 14) er præsenteret ovenfor.

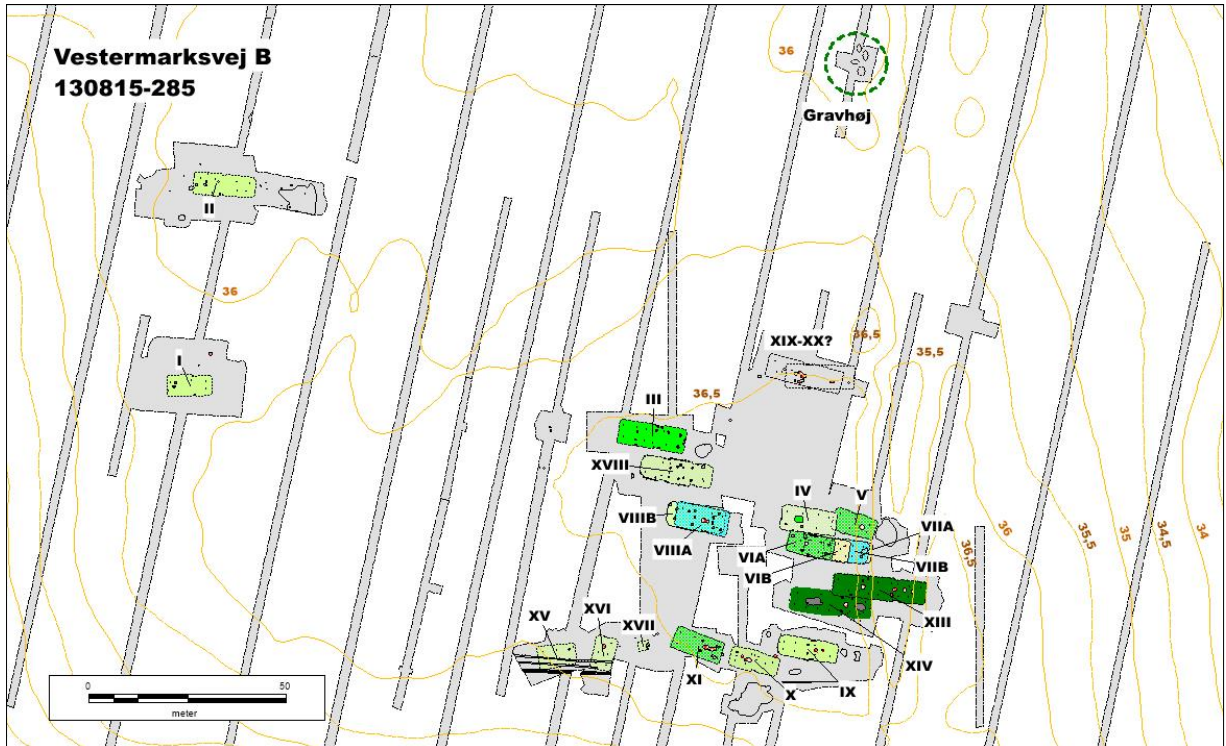

Fig. 19. Vestermarksvej B. Oversigt.

Husene XIII og XIV (fig. 20) foreslås at være fra ældre bronzealder og at være de ældste huse på lokaliteten, om end de usikre og dårligt bevarede huse XIX-XX kan være ældre. De to huse er næsten lige store og formodes at have afløst hinanden. Hus XII har ganske usædvanligt indgange i begge gavle. Indgange i gavle er ikke almindelige, men lige omkring Viborg kender vi nu over 15 hustomter, hvoraf et lille flertal har haft en indgang i vestgavlen. De to huse foreslås begge at være faser af gården, hvor den kun har haft et enkelt langhus med beboelse i begge ender. Det er bemærkelsesværdigt, at begge huse ser ud til at have haft en jordovn i indgangsrummet midt mellem de to indgange i langsiderne.

Fig. 20. Vestermarksvej B. Husene XIII og XIV.

Husene III og XVIII er også næsten lige store og formodes også at have afløst hinanden. Da hus XVIII har haft fire indgange og en rumadskillelse og hus III har haft tre indgange, heraf en i østgavlen (fig. 21), er det fristende også at tolke dem som huse med beboelse i begge ender, og at gården også her kun haft et enkelt langhus.

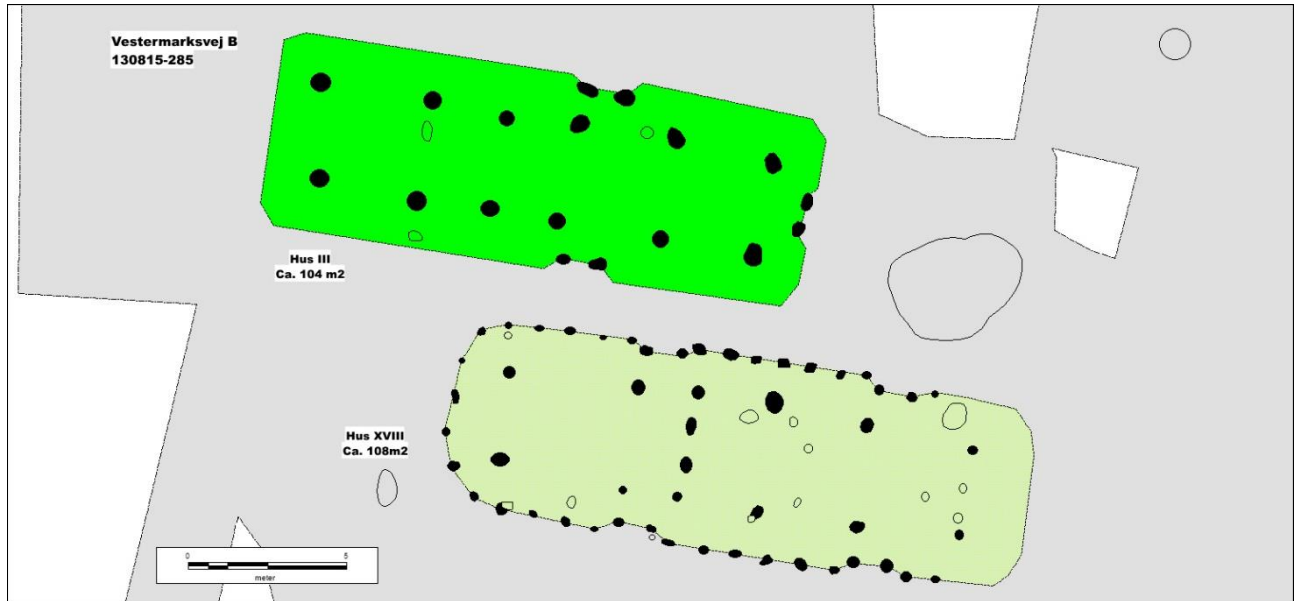

Fig. 21. Vestermarksvej B. Husene III og XVIII.

Tilbage er der 14 hustomter, hvoraf husene IV, VIIIA, VIIIB, IX, X og XI har været ca. 75-94 m² store, husene V, VIA, VIB, VIIA, VIIB og X har været ca. 58-66 m² store og husene XV og XVI været ca. 48-56m² store (fig. 22). Jeg foreslår, at disse huse alle har hørt til faser af gården, hvor den har haft to langhuse, sådan som det tidligere blev foreslået med husene I og II, der formodes at have været ca. 84 m² og 62 m² store (fig. 13). Der er flere af de små/mindre huse end af de større huse, men det kan skyldes, at i tre faser er det mindre hus revet ned og genopbygget, sådan som det tilsyneladende var tilfældet på "Mariendalsvej II" (fig. 11). På Vestermarksvej B foreslås det, at husene VIA og VIB, husene VIIA og VIIB samt husene XV og XVI er huse, der er revet ned og genopbygget næste samme sted, og at de har hørt til tre faser af gården, hvor det store hus har stået uændret.

Fig. 22. Vestermarksvej B. Oversigt over koncentrationen af hustomter

Gården på "Vestermarksvej B" har formodentlig ligget i området fra ca. 1300-500 f.Kr. dvs. i ca. 800-900 år. Ovenfor er det foreslået, at gården i de første 4-5 faser kun har haft et enkelt langhus, mens den i de sidste 7 faser kan have haft to langhuse. Hvis det er korrekt, at gården har haft 12 faser, vil hver enkelt gårdfase i gennemsnit have været i ca. 60-70 år, og det angiver i så fald hovedhusenes gennemsnitlige levetid, mens en del af de mindre huse i faserne med to langhuse har haft en kortere gennemsnitlig levetid. Det kan bemærkes, at gården faktisk kan være etableret lidt tidligere, hvis to hustomter fra "Mariendalsvej I" også hører til gården.

Det har i mange år været et tilbagevendende spørgsmål, om den enkelte bronzealderbebyggelse bestod af en enkelt gård eller om der i bronzealderen kunne være flere tæt placerede gårde eller endog små landsbyer med 5-10 gårde. Enkeltgårdsbebyggelsen, som den der har ligget på "Vestermarksvej B", har indtil nu været den fremherskende teori, og der er stadig ingen eksempler fra Danmark, hvor der er fundet 5 eller flere tætliggende gårde i bronzealderen. Det bliver til gengæld meget almindeligt i den tidlige jernalder, kort tid efter bronzealderens afslutning. Derimod er det sandsynligt, at der på nogle få bopladser har været 2-3 tætliggende samtidige gårde i bronzealderen. Nogle steder, som ved Fårtoft lige øst for Thisted i Thy, synes der at have ligget flere gårde ret tæt på hinanden. Det synes således ret sikkert, at der ikke udelukkende har været tale om enkeltgårdsbebyggelser i Danmark i bronzealderen, selv om den organisering af bebyggelsen stadig synes at have været langt den hyppigste.

Bopladserne i et lokalt perspektiv

I indledningen præsenterede jeg depotfundet fra ”Snurre”. Der kendes også et andet depotfund fra Viborg Vestermark. I 1886 fandtes en lang, slank lansespids (fig. 23) ved tørvegravning i en mose nær ”Møgelkjær Hus”, der er beliggende på den vestligste del af Vestermarken (se kort under katalog 3). Det præcise fundsted er usikkert, men der er ingen tvivl om, at der er tale om et offer- eller votivfund, der ikke kunne hentes tilbage. Lansespidsen er formodentlig fra ca. 900-700 f.Kr. og dermed fra samme tidsrum som fundet fra ”Snurre”.

Fig. 23. Depotfund fra mose ved ”Møgelkjær Hus”. Lansespids af bronze.

Der er endnu et relevant depotfund. Det drejer sig om et bronzesværd fra ca. 1100-900 f.Kr., der er fundet i en mose ved Sønder Teglgård. Dette fund befinder sig på Nationalmuseet, og er derfor ikke afbildet her. Alle tre depotfund er gjort i de lavtliggende områder i smeltevandsdalen syd for de højere beliggende områder, hvor alle sporene efter bronzealderhuse er fundet. Depotfundene kan derfor ikke knyttes til specifikke bopladser.

Med de mange fund af hustomter fra den sene del af ældre bronzealder og især fra yngre bronzealder kunne man forvente, at der også ville være gjort en del gravfund fra samme tid på Viborg Vestermark. Det er ikke tilfældet, ja faktisk har vi ved de sidste 17 års omfattende undersøgelser ikke fundet en eneste grav fra bronzealderen. Måske er det ikke så mærkeligt, for i de områder, vi har undersøgt, var der kun registeret en enkelt gravhøj, og på det sted fandt vi absolut intet andet end gravrøvernes nedgravninger (se fig. 19). Når det gælder registrerede gravhøje, er der påfaldende tomt lige rundt om den gamle Viborg Købstad, som byen tog sig ud i 1800-tallet (fig. 24).

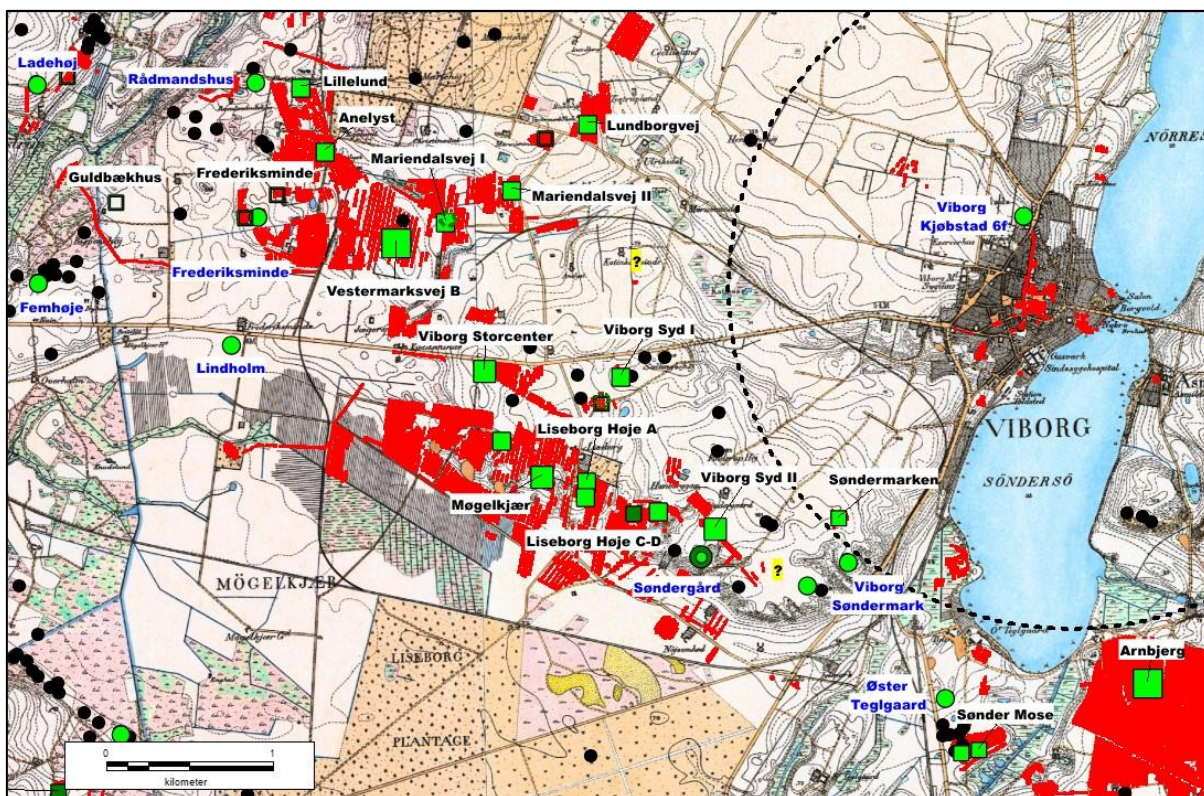

Fig. 24. Gravfund fra bronzealderen (grønne cirkler), udaterede gravhøje (sorte cirkler), bronzealderbopladser (grønne ovaler) og udgravninger (rød) på Viborg Vestermark og Viborg Søndermark. Stiplet linje viser en afstand på 2 km fra Viborg Centrum.

Inden for en afstand på ca. 2 km fra centrum af den gamle Viborg Kjøbstad er der ingen kendte gravhøje. Når der ikke er nogen kendte gravhøje i dette område, skyldes det formodentlig, at man allerede (eller senest) i middelalderen har fjernet alle de gravhøje, der lå i vejen for dyrkningen af markerne lige uden for middelalderbyen. Det eneste gravfund, vi kender fra den 'indre zone', er fra en fjernet gravhøj, der skulle have ligget på Viborg Kjøbstads jorde mat. 6f i den nordvestlige del af Viborg. Her blev i 1925 fundet en urne med en bronzesyl fra yngre bronzealder (katalog 2).

Uden for den højtomme zone er der registreret gravhøje på den sydlige del af Viborg Søndermark og i området, hvor Viborg Storcenter ligger i dag. Længere væk fra byen er der gravhøje i Margrethelund og ved Rådmandshus og endnu længere væk er der en højgruppe ved Bispenshøj, men her er man faktisk helt ude i Ravnstrup sogn og dermed vest for Viborg Vestermark. Vi kender en del gravfund fra bronzealderen fra den 'ydre zone', men nogle af dem er ikke sikkert stedfæstede (se katalog 2). Langt de fleste af gravfundene er fra yngre bronzealder, mens kun et enkelt fund fra Søndergård på Viborg Søndermark er fra ældre bronzealder. Lad os se lidt nøjere på nogle af disse gravfund.

Det hidtil eneste fund fra ældre bronzealder blev gjort i 1965, da Viborg Museum udgravede resterne af en fredet gravhøj ved Søndergård i den sydlige del af Viborg. Højen var uden tilladelse blevet delvist fjernet/ødelagt i forbindelse med grusgravning. Ved udgravningen kunne det konstateres, at kun en del af den centrale og nordlige del var tilbage (fig. 25).

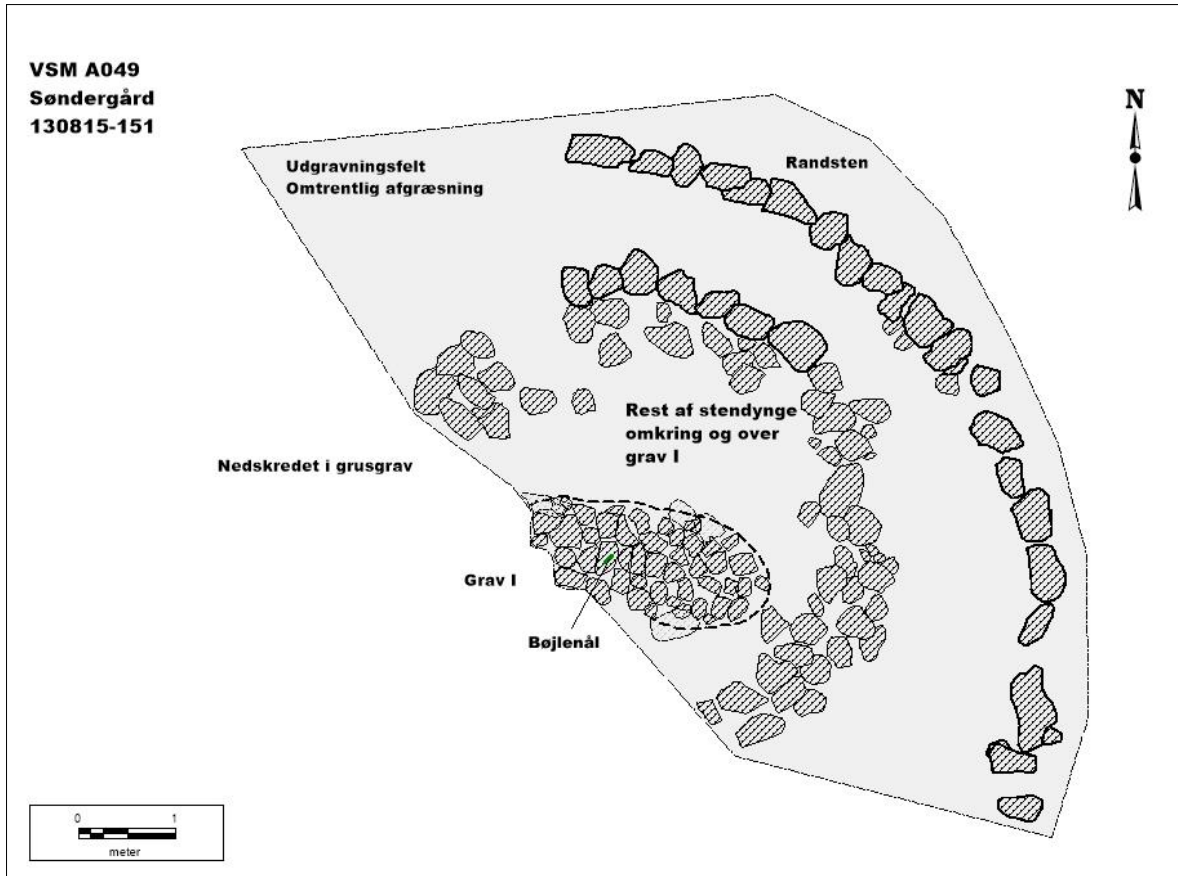

Fig. 25. Søndergård. Plan af nedre dele af gravhøj efter mange overlejrende sten var fjernet.

I den centrale del fandtes en tilsyneladende uforstyrret centralgrav, der var gravet ned gennem et gammelt muldlag og ca. 15 cm ned i undergrund. Der fandtes rester af en trækiste i form af en plankekiste på en flad bundlægning af sten. På stenene fandtes rester af en bøjlenål (datidens sikkerhedsnål) fra 1500-1300 f.Kr. (fig. 26). Centralgraven var blevet overdækket med en større stendynge og i bunden/udkanten af denne fandtes nord for graven en buet stenrække. Uden for stendyngen fandtes rester af en randstensskæde med en diameter på ca. 9 m. Det kunne desuden konstateres, at højen mindst har været 1,6 m høj. På grund af omfattende forstyrrelser er det usikkert, om der har været anlagt yngre grave i højen, dog fandtes enkelte skår og et stykke brændt ben, der formodes at være fra en urnegrav placeret i højtoppen direkte over centralgraven.

Fig. 26. Søndergård. Dele af en bøjlenål.

Museet har også undersøgt en højrest ved den for længst nedrevne gård "Frederiksminde", da der ved Vennershåbvej skulle anlægges en oplagsplads. Alle spor efter gravhøjen var væk, men i undergrund fandtes en række anlægsspor. Således fandtes rester af en ringgrøft med en diameter på ca. 10 m, og den formodes både at angive højens placering og dens størrelse (fig. 27). Inden for ringgrøften fandtes en urnegrav (A) med en kværnsten som lågsten. Desuden fandtes to-tre andre brandgrave (B-C og D) samt enkelte andre fyldskifter. Ringgrøften var tilsyneladende strategisk yngre end en jordovn. Der foreligger to små bronzeringe fra udgravningen, men der er desværre ingen oplysninger om, hvor de blev fundet. Det er usikkert, hvornår gravhøjen blev anlagt, da der ikke fandtes spor efter den grav, højen blev anlagt over. Ringgrøften og brandgravene i den centrale del af højen viser dog, at højen næppe har været ret stor. Brandgravene er sandsynligvis fra yngre bronzealder og/eller måske tidlig ældre jernalder. Det kan bemærkes, at der ca. 5 m sydøst for højen fandtes en lille samling jordovne, enkelte formodede stolpehuller og få andre fyldskifter. I et af fyldskifterne fandtes lerkarskår, der foreslås dateret til yngre bronzealder. Det er muligt, at fundene repræsenterer spor efter en dårligt bevaret hustomt, men desværre blev der ikke foretaget en afrømning af hele det areal, der skulle bruges til oplagsplads.

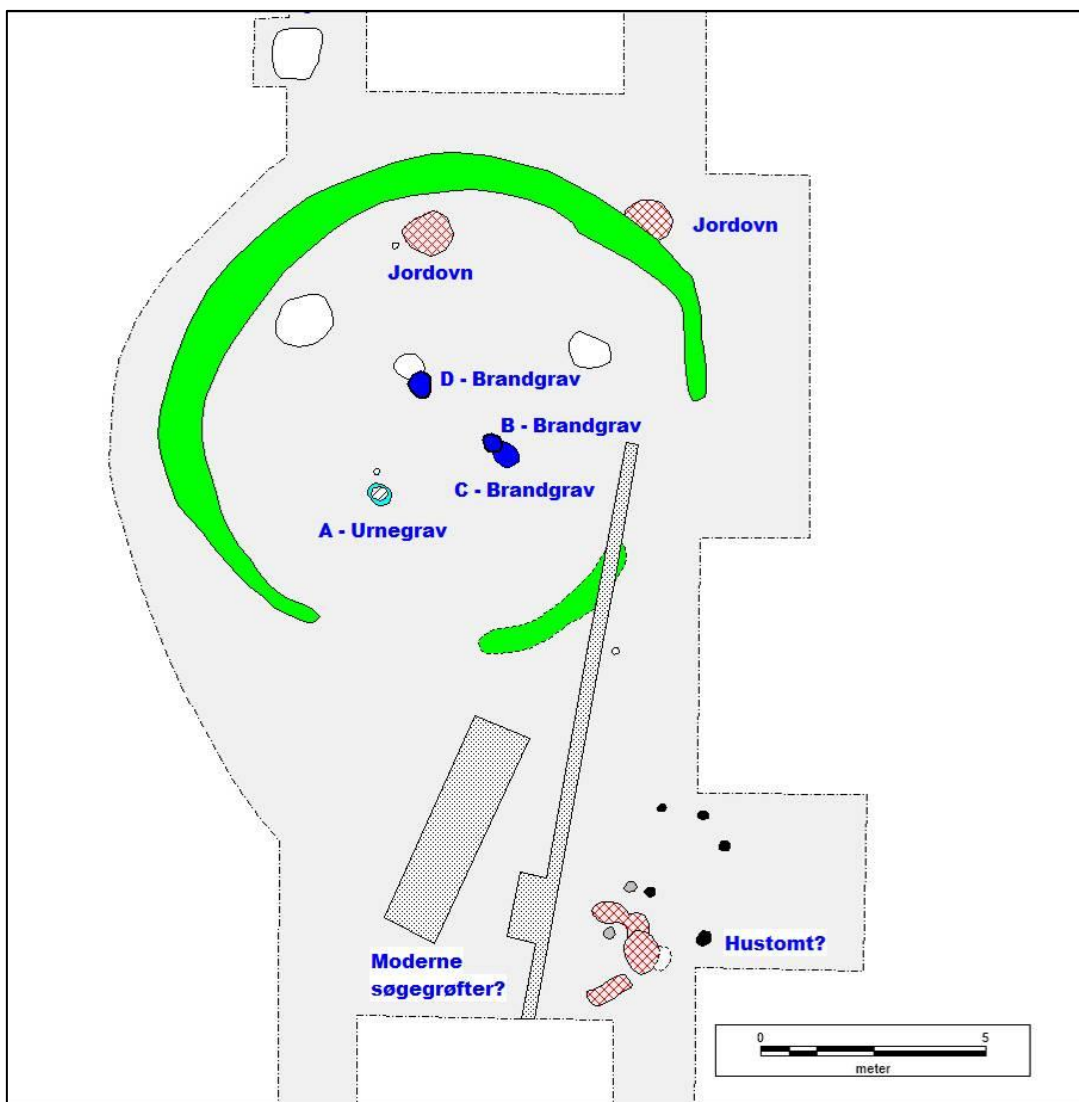

Fig. 27. Frederiksminde. Oversigtsplan efter udgravning af overpløjet gravhøj.

Alle de øvrige gravfund fra Viborg Vestermark og Viborg Søndermark er fra yngre bronzealder og indleveret til enten Viborg Museum eller Nationalmuseet, som regel uden præcise oplysninger om fundsteder og -forhold. Som eksempel kan nævnes fem bronzegenstande som Viborg Museum modtog i 1915. Bronzerne skulle stamme fra tre urner fundet på Viborg Søndermark og blandt dem er flere, lidt usædvanlige genstande, da både ragekniv, pincet og ring ikke hører til de almindelige typer (fig. 28). Stangknapen og nålen hører til velkendte, men ikke særligt almindelige typer, der især er fundet i det nordvestlige Jylland. Fundene er fra 1100-700 f.Kr.

Fig. 28. Røgekniv, stangknap, pincet, ring, nål med midtøje samt skive fundet i tre urner på Viborg Søndermark.

På figur 29 er der en samlet oversigt over fundstederne af bopladser med spor efter huse, depotfund og gravfund fra Viborg Vestermark og Viborg Søndermark.

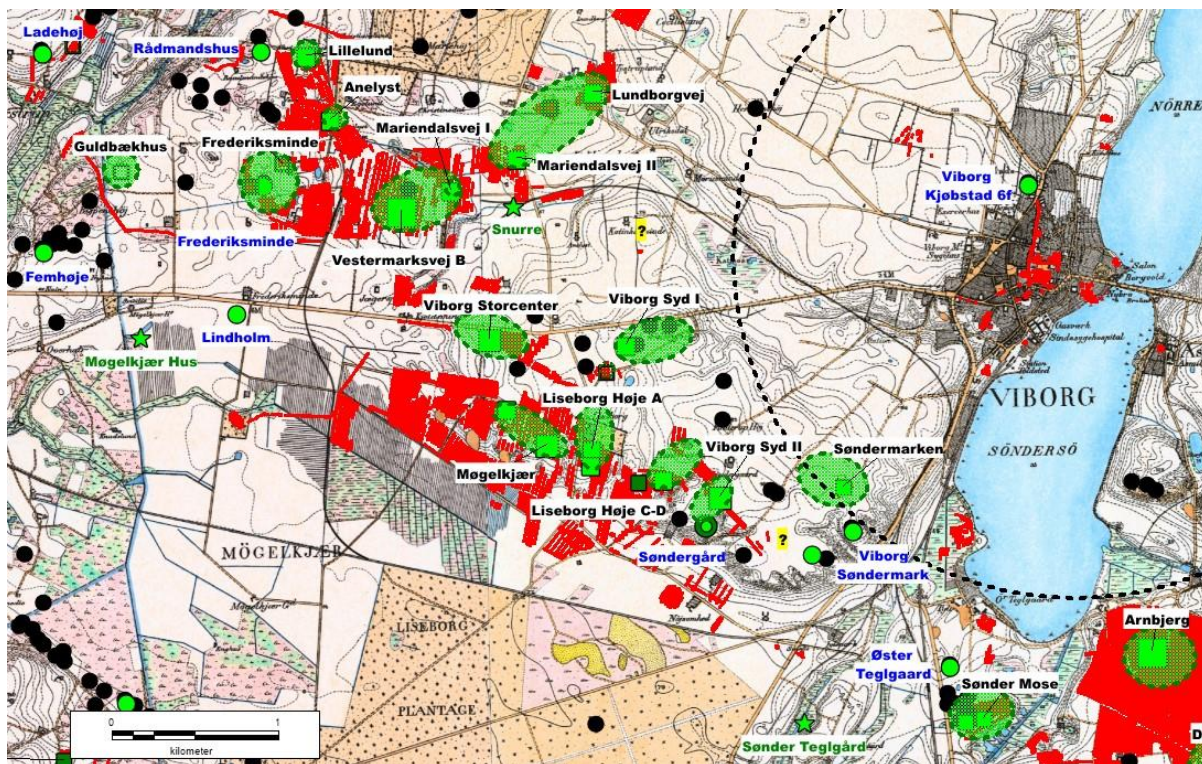

Fig. 29. Viborg Vestermark. Oversigt over placeringer hustomter (firkanter) bosættelsesområder med enkeltgårde, gravfund (grønne cirkler) og depotfund (stjerner) samt uaterede høje (sorte cirkler)

På Vestermarksvej B blev næsten alle huse til den samme gård placeret inden for et lille område (fig. 19 & 22). Når huset eller husene til en gård blev revet ned, blev nye huse opført næsten samme sted. Men det gælder tilsyneladende ikke de andre bronzealdergårde på Viborg Vestermark. Nogle steder har man opført tre-fire-fem faser af en gård på samme sted, men så er den blevet flyttet et andet sted hen, måske 50 eller 100 eller måske 200 m væk. Det er et mønster, som er set mange andre steder i Nordvestjylland, og det gør det bl.a. svært at afgrænse bosættelsesområdet (det område, hvor en gård kunne placeres) og antallet af faser til hver enkelt gård. På fig. 29 er det forsøgt, ud fra de hidtil lokaliserede steder med hustomter og ud fra topografiske forhold (højninger, lavninger, dalsænkninger og vådområder), at udskille områder, der foreslås at rumme hustomter til mange (men ikke alle) af de gårde, der i yngre bronzealder har ligget på Viborg Vestermark og Viborg Søndermark. Hvis dette er et nogenlunde rimeligt billede af forholdene, har vi fundet spor efter 10-12 bosættelsesområder med hver sin gård, og det siger noget om bebyggelsestætheden i området i yngre bronzealder.

Lad os antage, at der har boet ca. 10 mennesker på hver af disse gårde i et mindst 600 år langt tidsrum. Selv med en stor børnedødelighed ville det indebære, at mindst et par tusinde er døde. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at vi kun har fund fra højst 20 grave fra bronzealderen i det relevante område. Gravfundene repræsenterer med andre ord kun en brøkdel (under 1%) af dem, der har levet i området. Da det desuden kun er få af gravfundene, der er stedfæstet med sikkerhed, så er det meget svært at relatere bopladsfundene til gravfundene i området. Det kan kun siges, at gravfundene som andre steder ser ud til at være placeret i nær tilknytning til bopladserne.

Anderledes forholder det sig med de tre depotfund, der alle er placeret i det lavtliggende område med bl.a. Møgelkjær syd for højdedragene med bopladserne. Ingen af depotfundene er gjort i nær tilknytning til et bosættelsesområde. De tre depotfund er formodentlig nedlagt

indenfor et tidsrum på max 300-400 år (1100-700 f.Kr.). Selv hvis de er nedlagt inden for et kortere tidsrum ser det ud til, at kan være gået flere generationer mellem hver nedlæggelse.

Samlet set er der på Viborg Vestermark fundet spor efter så mange hustomter og mere overordnet bosættelsesområder, at vi har fået et væsentligt bidrag til at belyse bronzealderbebyggelsens karakter og tæthed i især yngre bronzealder. Dertil kommer de specifikke eksempler på formodede gårde med to langhuse, hvor der efter alt at dømme har været beboelse i begge langhuse. Disse eksempler har rokket ved en fastetableret tolkning, hvor det blev antaget, at gårde med to huse havde haft et beboelseshus og et 'udhus'. Det er endvidere i denne rapport foreslået, at når to langhuse i en gård begge har været brugt til beboelse, så har ejerfamilien boet i det største af husene, mens der i det mindste af husene har boet (en familie af) trælle. Hvis denne tolkning med tiden yderligere kan sandsynliggøres, så fik fundene på Viborg Vestermark en meget større betydning for forståelsen af bronzealderens samfund end de mange, ret så almindelige hustomter i første omgang tydede på.

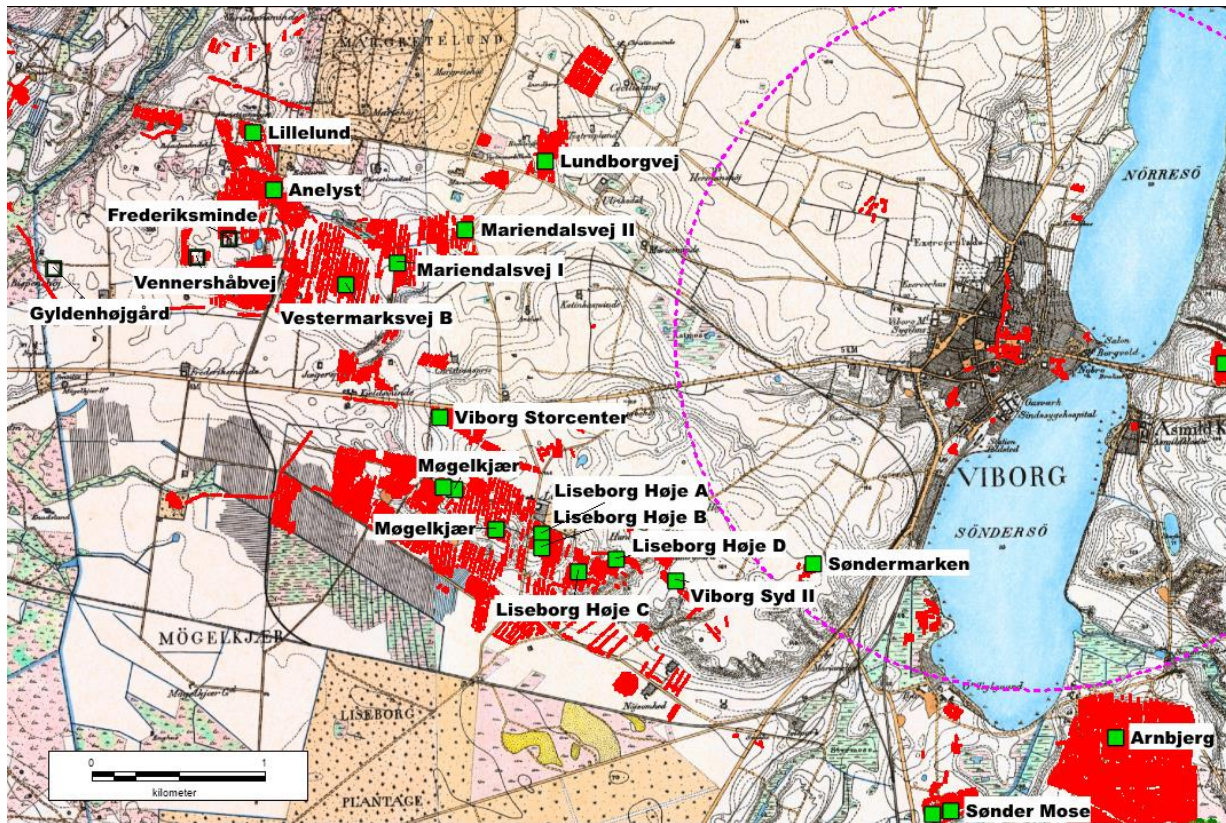
Tak til Viborg Kommune for det gode samarbejde i forbindelse med de mange byggemodninger på Viborg Vestermark.

Litteratur:

- Feddersen, Arthur 1870: Nogle viborgske Oldsager og Udgravninger. I: *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1870*, s. 236-261. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. København.

Katalog 1.

Hustomter fra bronzealder og tidlig ældre jernalder fundet på Viborg Vestermark og Viborg Søndermark.

Anelyst (130815-354; VSM 09139). 2007. Erhvervsareal.

Ved en prøvegravning blev et treskibet langhus (hus I) samt en formodet råstofgrube med bopladsaffald lokaliseret og undersøgt. I hustomten fandtes den nederste del af et nedsat lerkar. Ud fra lerkarskår og hustype foreslås en datering til sen yngre bronzealder eller tidlig førromersk jernalder.

Frederiksminde (130815-77; VSM F257). 1993. Erhvervsareal.

Ved udgravningen af resterne af en gravhøj (se katalog 2) fandtes form. også spor efter bosættelse (se fig. 27). Et i 2015 fundet firestolpeanlæg (130815-484; VSM 10201) fundet ved **Vennershåbvej** skal form. knyttes til sm. bosættelsesområde.

Frederiksminde (130815-347; VSM 09139). 2008. Erhvervsareal.

Ved en prøvegravning fandtes to sæt stolpehuller til formodet treskibet langhus, med pga. nyere tids anlæg kunne det ikke afklares med sikkerhed. Et i 2006 fundet firestolpeanlæg (130815-409; VSM 09139) fundet ved **Egelundvej** skal form. knyttes til sm. bosættelsesområde.

Hestdalvej (130815-392; VSM 09100). 2008. Erhvervsareal.

Ved udgravning af et større bosættelsesområde fra vikingetid-middelalder (130815-314) fandtes et treskibet langhus og tæt derved en ild-/koge-grube. Der blev ikke gjort fund. Huset foreslås ud fra type, topografisk placering mv. dateret til y. bronzealder eller tidlig æ. jernalder.

Lillelund (130815-352; VSM 09139). 2007. Erhvervsareal.

Ved en prøvegravning blev to treskibede hustomter samt et muligt firestolpeanlæg lokaliseret og straks undersøgt. I den største hustomt fandtes et nedsat lerkar i både den vestlige og i den centrale del af huset. Desuden fandtes enkelte gruber og jordovne. I den mindste hustomt var kun tagstolpehullerne bevaret. Ud fra lerkarskår og hustyper foreslås en datering til yngre bronzealder eller tidlig førromersk jernalder.

Der foreligger to C14-dateringer:

AAR 13184: Datering af ellekvist til ca. 775-420 f.Kr. Fra ild-/kogegrube K43 i hus II.

AAR 13185: Datering af egekvist til ca. 756-411 f.Kr. Fra tagstolpehul K46 til hus III

På basis af disse dateringer og enkelte lerkarskår foreslås det, at begge huse er fra yngre bronzealder per. VI og/eller tidlig førromersk jernalder.

Liseborg Høje A (130815-360; VSM 09507). Boligområde 2009.

To treskibede huse, der overlapper hinanden og derfor ikke kan være samtidige.

Hus I har form. haft fem sæt tagstolper og indgange overfor hinanden i langsiderne.

Godt 15m øst for hus I en råstofgrube med bopladsaffald i form af store mængder lerkarskår m.v. Se Bygherrerapport nr. 28, Viborg Museum 2009.

Liseborg Høje B (130815-361; VSM 09507). Boligområde 2009.

Et treskibet hus med fem sæt tagstolper og ingen andre anlægsspor. Ca. 10m øst for huset en råstofgrube med bopladsaffald. Se Bygherrerapport nr. 28, Viborg Museum 2009.

Liseborg Høje D (130815-475; VSM 09507). Boligområde 2014.

Et lille treskibet langhus med tre sæt tagstolpehuller samt ca. 75 m sydvest derfor 5 jordovne samt en mulig ovnbund. Anlægssporene foreslås dateret til yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder.

Lundborgvej (130815-339; VSM G188). Erhvervsareal 2007.

På en svag højning fandtes spor efter et ca. 120 m² stort treskibet, trapezformet langhus (hus I). Huset har haft mindst 6 sæt tagstolpehuller, mens der kun fandtes et begrænset antal formodede vægstolpehuller. Huset antages at have været mindst 22 m langt og formodentlig indtil ca. 6,5m bredt i vestdelen, men kun ca. 5m bredt i østdelen. I vestdelen fandtes 3-4 ild-kogegruber samt en del andre fyldskifter. I østdelen fandtes 1 ild-kogegrube og lige øst for (eller evt. inde i?) huset yderligere 4 ild-/kogegruber. Ud fra hustypen og forekomsten af jordovne i huset foreslås en datering til æ. bronzealder per. III, men et ornamenteret lerkarskår er evt. fra y. bronzealder per. IV.

Mariendalsvej I (130815-303; VSM 09005). Erhvervsareal 2003.

Ved udgravningen afdækkedes ca. 1.000 m² og der fandtes bl.a. spor efter et treskibet langhus, hvis vestligste del var ødelagt af en hulvej. Der er afdækket 5 sæt tagstolpehuller, dele af et vægforløb i nordsiden, en mulig indgang i sydsiden og huset formodes at have været ca. 6,6 m bredt og over 17 m langt. Inde i huset fandtes 3-4 jordovne og syd for huset fandtes diverse anlægsspor i form af enkelte stolpehuller, 3 jordovne og 1 kogegrube. Hustomten og de nærliggende aktivitetsspor foreslås ud fra huskonstruktionen og enkelte lerkarskår at være fra bronzealderen, måske per. III-IV.

Mariendalsvej II (130815-304; VSM 09005). Erhvervsareal 2006.

Ved en udgravning afdækkedes to mindre felter ca. 50-60 m fra hinanden.

I det nordlige felt fandtes et treskibet langhus, der formodentlig har været godt 16m langt og mindst 5,4 m bredt. Huset har haft 6 sæt tagstolper, mindst én indgang (i sydside) og med en ild-koge-grube i vestdel og en formodet koge-grube i østdel.

I det sydlige felt fandtes to treskibede langhuse, der har afløst hinanden. De har hver haft 4 sæt tagstolper og været ca. 12 m lange og 5,0-5,2 m brede med jordovne i vestdelene.

Husene er ud fra hustyperne dateret til sen æ. eller y. bronzealder, og i den samlede tolkning er det muligt, at der er tale om en gård med ét lidt større langhus og ét dertil knyttet mindre langhus i to faser.

Møgelkjær (130815-289; VSM G690). Boligbyggeri 2005.

Ved en udgravning afdækkedes to felter på henholdsvis ca. 850 m² og ca. 260 m². I det sydøstlige store felt blev undersøgt 2-4 treskibede langhuse, 4 jordovne placeret inde i husene, en større råstofgrube med store mængder lerkarskår samt flere andre fyldskifter. Der var bevaret spor efter indgange til 2-3 af husene. Det er usikkert, om det ene anlæg er rester af et langhus eller et firestolpeanlæg. Lerkarskår fra råstofgruben kan dateres til ældre førromersk jernalder, men der er også enkelte skår fra stolpehuller og andre anlægsspor, der formodentlig skal dateres til yngre bronzealder.

Det mindre felt var placeret ca. 25 m nordøst for det store felt og det var på ca. 260 m². Her fandtes spor efter ét treskibet langhus med 4-5 sæt tagstolpehuller og to modstående indgange i langsiderne. Der fandtes en ild-/koge-grube i østenden. Der foreslås en datering til yngre bronzealder.

C14 dateringer:

AAR 14591: Et stykke birk dateret til 811-671 f.Kr. Fra ild-/koge-grube K171 i hus IVA.

AAR 14592: Et stykke hassel dateret til 896-796 f.Kr. Fra grube K181 i hus IVB.

Møgelkjær (130815-324; VSM G690). Boligbyggeri 2005.

Der afdækkedes et felt på godt 150 m². Der fandtes spor efter 2-3 sæt tagstolpehuller til den østlige og centrale del af et treskibet langhus. Inde i huset 3 jordovne samt enkelte andre anlægsspor. Ved huset fandtes yderligere 3 fyldskifter, evt. stolpehuller, der ikke med sikkerhed kan knyttes til huset. Den vestlige del af huset ligger under et dige. Der blev ikke gjort fund, men ud fra anlægssporenes karakter er en datering til sen ældre eller (tidlig) yngre bronzealder sandsynlig. Lige øst for huset er der en markant 'kløft'.

Søndermarken (130815-455; VSM 09934). Institutionsbyggeri 2012.

Der blev fundet spor efter et treskibet langhus med mindst fire sæt tagstolpehullet samt en ild-/koge-grube, to gruber med bopladsaffald samt enkelte andre fyldskifter, deriblandt en ringgrøft med ukendt funktion. Skår fra gruber kan dateres til overgangen mellem bronzealder og førromersk jernalder, men nogle anlægsspor kan være ældre.

Vestermarksvej B (130815-285; VSM G780). Erhvervsareal 2005.

Ved udgravningen blev afdækket og undersøgt knap 5.000 m². Der fandtes spor efter 19-21 treskibede langhuse (hus I-XIX), hvoraf ét var N-S orienteret. I flere af hustomterne fandtes jordovne centralt placeret i østenderne og i hvert fald disse hustomter antages at være fra (yngre) bronzealder. I området er desuden fundet formodede råstofgruber med bopladsaffald fra sen yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder og det kan ikke udelukkes, at der også er én eller få hustomter fra denne tid.

C14 dateringer:

AAR 14593: Trækul fra el til ca. 970-820 f.Kr. Fra tagstolpehul K1003 til hus XVIII.

AAR 14594: Trækul af el til ca. 826-772 f.Kr. Fra tagstolpehul K999 til hus XVIII.

AAR 15460: Trækul af el til ca. 928-826 f.Kr. Fra tagstolpehul K999 til hus XVIII.

Viborg Storcenter (130815-299; VSM 08969). Erhvervsareal 2005.

Udgravning af bosættelsesområde med spor efter 4-6 treskibede langhuse, en konstruktion af ukendt type, tre formodede råstofgruber samt 7-9 jordovne. Der fandtes næsten kun spor efter tagstolpehuller samt i nogle huse spor efter indgangsstolpehuller til husene. Det længste hus har form. været omkring 17,5 m langt og over 6 m bredt, mens et par af de mindre huse har været omkring godt 10 m lange og ca. 5,5 m brede.

I den ene af de formodede råstofgruber fandtes store mængder lerkarskår, der kan dateres til meget sen y. bronzealder eller snarere tidlig førromersk jernalder. Der blev fundet skår af samme karakter i flere andre anlæg. Det formodes dog, at nogle af hustomterne og jordovnene er fra yngre bronzealder.

Viborg Storcenter II (130815-380; VSM 09661). Erhvervsareal 2009.

Ved prøvegravning fundet enkelte stolpehuller, der formodes at være til et treskibet hus fra bronzealderen. Da anlægsarbejdet blev opgivet, blev der ikke foretaget yderligere undersøgelser.

Viborg Syd I (130815-243; VSM F366). Vejanlæg 1996.

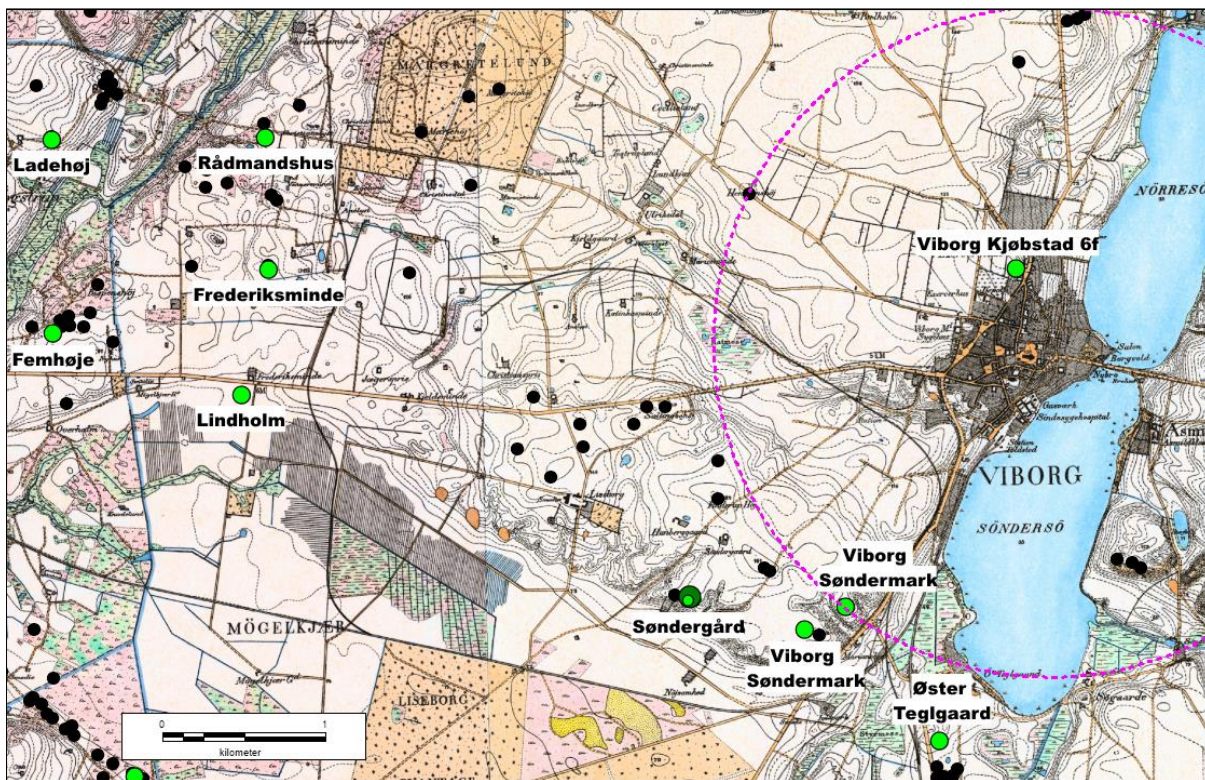
Ved en prøvegravning fandtes på en højning en koncentration af stolehuller til ét eller to VNV-ØSØ orienterede treskibede langhuse. Ca. 35 m syd derfor mulige stolpehuller, og her kan ligge endnu et langhus. Desuden fandtes en kogegrube samt 1-2 andre gruber. Der blev ikke gjort fund. Der foreslås en datering til yngre bronzealder.

Viborg Syd II (130815-240; VSM F367). Vejanlæg 1996.

Anlægsspor i form af stolpehuller til mindst 4 langhuse samt affaldsfyldt, formodede råstofgrube. Hustomterne foreslås dateret til yngre bronzealder (men måske også ét langhus fra y. jernalder).

Katalog 2.

Gravfund fra Viborg Vestermark og fra Viborg Søndermark.

Kendte gravfund fra ældre (mørkgrøn) og yngre (lysgrøn) bronzealder samt udaterede gravhøje (sort). NB: Gravfund fra forskellige steder på "Viborg Mark" er ikke afsat, da de præcise fundsteder ikke kendes.

Frederiksminde (130815-97). Gravhøj fra æ. bronzealder(?), urnegrav fra y. bronzealder samt brandpletter fra y. bronzealder eller æ. jernalder.

Viborg udgravede i 1993 resterne af en overpløjet gravhøj. Der fandtes en urnegrav samt to-tre andre brandgrave indenfor en ringgrøft, men alle spor efter selve gravhøjen var væk.

Højlund, Viborg Mark (130815-466). Gravfund fra y. bronzealder.

Viborg Museum køber i maj 1921 en bronzehæl (5952), en bronzesyl (5953) og en urne (?) m.m.(?) for 10,00 kr. af Kr. Kristensen, jf. regnskabsbilag 8 til regnskabet for 1921-1922.

På dette bilag er anført: "For Udgravning af en Høi paa Viborg Mark.". I protokol fra 1922 er det anført, at de skulle være fra "Højlund, Viborg Mark", men det er pt. ikke lykkedes at lokalisere ejendommen "Højlund".

Lindholm (130815-369). Urnegrav på flad mark. Fra y. bronzealder.

Viborg Museum undersøgte i 1930 resterne af en urnegrav ved gården Lindholm. Fundet var gjort på helt flad mark uden antydning af gravhøj på stedet. Graven bestod af en stenomsat urne med et bundniveau ca. 0,8m under overfladen. Urnen rummede brændte ben, en bronzesagekniv samt en ubestemt bronzegenstand. Som låg var anvendt et brudstykke af et andet lerkar og der fandtes tætningsrester i form af formodet harpiks (VSM 06270X6270 og X6270a-d). Ud fra det

ornamenterede lerkars form samt bronzegenstandene blev foreslået en datering til bronzealderens sidste periode, men urnegraven er sandsynligvis lidt ældre.

Raadmanshus (130815-404). Gravfund fra **y. bronzealder per. IV-V.**

Viborg Museum modtog i 1867 oldsager af Proprietær Møller til Thorsager. Genstandene omfattede bl.a. en ragekniv og en pincet af bronze (VSM 00897x901-902), der form. er fra en urnegrav fra per. IV-V. "Alt fundet ved Pløjning paa Magistrats Ejendommen bag Margrethelund."

Raadmanshus (130815-404). Gravfund fra **y. bronzealder per. IV-V.**

Viborg Museum modtog i 1869 igen oldsager fra Møller, og endnu engang var det en ragekniv og en pincet (VSM 01123x1125-26), der var "... funden bag Margrethelund".

Ragekniv og pincet (VSM 01123x1125-26)

Søndergård (130815-151). Gravhøj fra **æ. bronzealder** samt mulig urnegrav fra **y. bronzealder.**

Viborg Museum udgravede i 1965 resterne af en fredet gravhøj ved Søndergård i den sydlige del af Viborg. Højen var uden tilladelse blevet delvist ødelagt i forbindelse med grusgravning. Ved udgravningen kunne det konstateres, at kun en del af den nordøstlige halvdel var tilbage. I den centrale del fandtes størstedelen af en uforstyrret centralgrav, der var gravet ca. 15cm ned i undergrund. Der fandtes rester af en trækiste i form af en plankekiste placeret på en flad bundlægning af sten. Centralt fandtes en bronzefibel (VSM A049X34-35) fra per. II. Centralgraven var blevet overdækket med en større stendynge og i udkanten af denne fandtes mod nord en buet stenrække. Uden for stendynge fandtes rester af en randstenskæde med en diameter på ca. 9 m. Det kunne desuden konstateres, at højen mindst har været 1,6m høj. Ved udgravningen fandtes et stykke brændt ben og et enkelt skår (VSM A049X31-33), der formodes at være fra en urnegrav placeret i højtoppen direkte over centralgraven.

Viborg Købstad 6f (130815-440). Gravfund fra **y. bronzealder.**

Viborg Museum modtog i 1925 en bronzesyl (VSM 06065X6066), der var "fundet i en Broncealdersurne" i "en sløjfet Gravhøj, tilh. Würtz, Viborg Købstads Grunde Matr. No. 6f(?)."

Viborg Mark (130815-500). Gravfund fra **y. bronzealder per. IV.**

Nationalmuseet modtog i 1855 en række oldsager (NM 14915-19) "*Oversendt af Zingelmann, Byfoged i Viborg*". Genstandene omfattede en bronzeragekniv, en bronzering (armring), en bronzenål, en bronzesyl og div. bronzestykker og de var fundet i en urne "*i en Høi paa Viborg Mark*".

Viborg Mark (130815-466). Gravfund fra **y. bronzealder per. IV-V.**

Viborg Museum købte i 1898 en bronzesnål og en bronzeragekniv (4509) "*fra Viborg Mark*".
Viborg Museum og Nationalmuseet købte i 1916 tandlæge Vilh. Thomsens privatsamling.
Blandt genstandene, der tilgik NM var:
B10351 - Thomsens kat. nr. 20-21: "*To Dobbeltknapper af Bronze. Viborg Mark.*"
B10372 - Thomsens kat. nr. 27: "*Bronzenaal med rundt Hoved. Urne. Viborg?*".
B10368 - Thomsens kat. nr. 283: "*Bronzenaal med Spiralhoved, Urne, Viborg Mark.*".

Viborg Søndermark (130815-386). Gravfund fra **y. bronzealder per. IV-V.**

Viborg Museum købte i 1915 en lille samling oldsager. Genstandene omfattede en lille flintmejsel fra y. stenalder samt fem eller seks bronzegenstande (VSM 05641X5641b-f), der angives at være fra 3 urner fundet på Viborg Søndermark.

Viborg Søndermark (130815-386). Gravfund fra **y. bronzealder.**

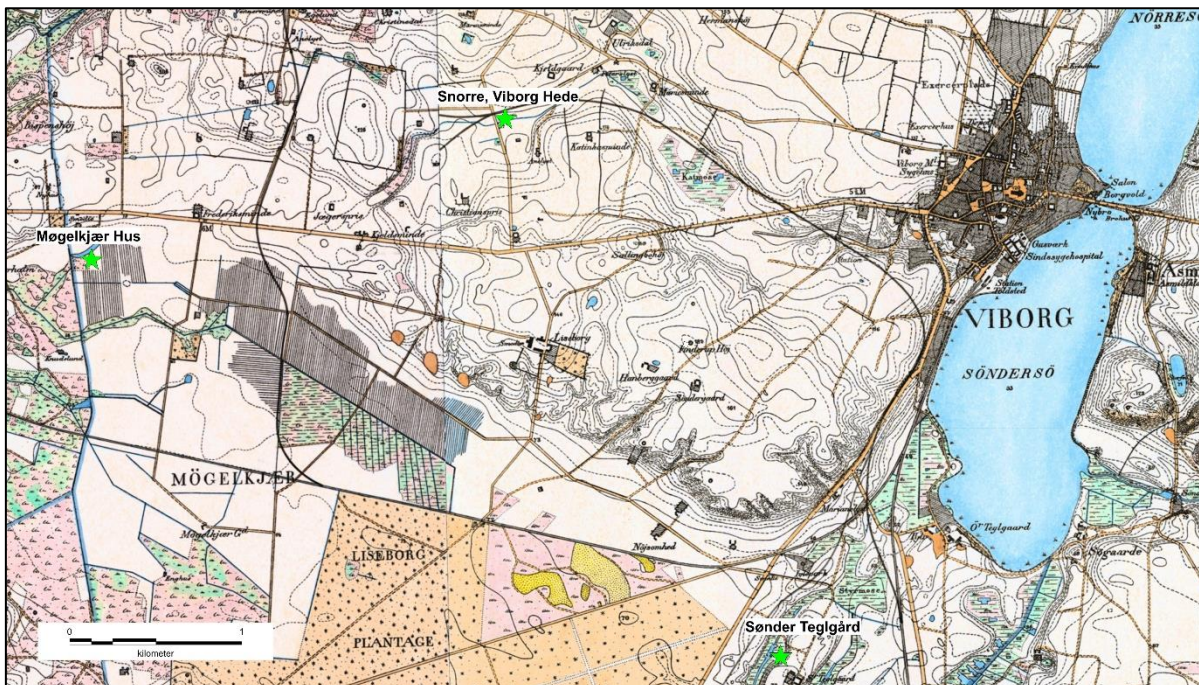
Viborg Museum køber i 1923 en velbevaret bronzesyl (6007) af Chr. Kjær.
Det er i museets protokol anført, at der er tale om et "*Højfund, Viborg Søndermark*".

Viborg Søndermark (130815-386). Gravfund fra **y. bronzealder.**

Viborg Museum modtog i 1927(?) en bronzeknap (6085) fra bygmester Paludan. Det blev oplyst, at den var "*fundet i et Sammenfaldet Lerkar*" og dermed i en urne.
Bronzeknappen er en dobbeltknap (Baudou's type XXVIA3, evt. XXVIA3b) fra per. IV.

Katalog 3.

Depotfund nær Viborg Vestermark og Viborg Søndermark.

Kendte depotfund fra og ved Viborg Vestermark og Viborg Søndermark.

Møgelkær Hus (130815-95). Vådbundsfund fra 900-700 f.Kr?

En 37,5 cm lang lansespids af bronze (VSM 1959/014X146). Ornamenteret ved enden af døllen med omløbende streger/vulster. Måske Baudou's type IVC. ”... funden ved Tørvegravning paa Bunden af Mosen som tilhører Jens Villumsen Øster Halm. Funden af Peder Kristensen Smed 1886”.

Snurre (el. Snorre) (130815-315). Vådbundsfund(?) fra 900-700 f.Kr.

Ornamenteret hængekar, et brilleformet spænde og dele af to halsringe (VSM 00235X235-238). Købt i 1862 for 8 kr. af H. Langmark og S. Sørensen. Fundet ”I Alen under Jorden paa Viborg Hede ved den saakaldte Snorre”.

Sønder Teglgaard (130815-192). Vådbundsfund fra 1100-900 f.Kr.

Bronzesværd i form af et grebtungesværd (NM B10421) (Baudou's type A1). Fundet ved tørvegravning. Fundet 1916 af Arbejdsmand Lars Nielsen, Sønder Teglgaard, ca. 2 Fod dybt i Udkanten af en Mose ved Sønder Teglgaard, ca. 3 Km syd for Viborg Sø, Viborg Købstads Jorder.

Diverse oplysninger:

Viborg Museums j. nr.:	Se katalog 1
Lokalitet :	Se katalog 1
Sogn, herred og amt:	Viborg
Fund og Fortidsminder:	Se kataloger
Bygherrer:	Viborg Kommune

Daglige ledere af udgravningerne: Mikael Holdgaard Nielsen, Mikkel Kiildsen, Sanne Boddum, Kamilla Fiedler Terkildsen, Inge Kjær Kristensen, Lars Agersnap Larsen, Espen Schlosser Mauritsen, Casper Sørensen, Martin Mikkelsen

Dokumentationsmaterialer bestående af beretninger, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Museum.

Om kulturhistorisk rapport

Efter afslutningen af en arkæologisk undersøgelse udarbejdes altid egentlig udgravningsrapport, der indeholder den faglige dokumentation, samt en kulturhistorisk rapport til bygherren. Den kulturhistoriske rapport giver en oversigt over undersøgelsens forløb og resultater, samt sætter resultatet ind i en kulturhistorisk sammenhæng.

Viborg Museum udgiver de kulturhistoriske rapporter i en fortløbende serie, som indtil 2017 blev kaldt bygherrerapporter. Rapporterne er tilgængelige på museets hjemmeside: www.viborgmuseum.dk.

Liste over Viborg Museums kulturhistoriske rapporter

1. Båndruplund - en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals - en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken - en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV - et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej - en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd - en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Gravplads, huse, kirke og agersystemer fra jernalder og middelalder. Njal J. Geertz og Astrid Skou Hansen. 2012.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.
9. Stenshede - en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006.
10. Ørum Sportsplads - et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005.
11. Sundstrup Øst - en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø - to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
16. Lindum syd - langhus fra middelalderen. Jesper Hjermind. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007.
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randerup Mølle - et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wåhlin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klingenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.

27. Bjerring Hede - bopladser og gravplads fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen, Tobias Danborg Torfing og Martin Mikkelsen. 2012.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I - landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård - brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
35. Kokær Høj - bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst - boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej - boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen - boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller - en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 - boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup - bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave - en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup - boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup - bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Kligenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord - bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 - en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest - aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord - en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark - bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej - en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest - bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
53. Troelstrup - bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
54. Duehøj Syd - boplads og begravelse fra bronzealderen. Martin Mikkelsen. 2011.
55. Toftum - boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen. 2011.
57. Låstrup Bakken - boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wählin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
58. Kragssøgård - boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2011.
59. Liseborg Høje II - Små treskibede huse fra y. stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. 2011.
60. Korsbakken og Havhus - bebyggelse fra yngre romersk - ældre germansk jernalder Bente Grundvad Nielsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2011.

61. Domdalsgård - gravplads fra ældre romersk jernalder, - landsby fra ældre og yngre germansk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen og Sanne Boddum. 2011.
62. Bygdalgård - bebyggelse fra yngre stenalder til slutningen af bronzealderen. Mikkel Kiildsen & Sidsel Wåhlin. 2012.
63. Kærgård, Daugbjerg. En landsby med tekstilproduktion fra yngre jernalder. Mette Klingenberg og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
64. Spangsdal II - Boplads fra yngre bronzealder og/eller ældre jernalder. Sanne Boddum. 2012.
65. Abildal. En boplads fra sen yngre stenalder, samt brandgrave fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2012.
66. Mammen Søndervang - bebyggelse og aktivitetsområde fra yngre bronzealder. Mikkel Kiildsen. 2012.
67. Kvorning 9a - boplads fra yngre bronzealder – gravplads og bebyggelse fra yngre romersk jernalder. Sanne Boddum. 2012.
68. Hulbættet ved Liseborg - nye resultater. Astrid Skou Hansen. 2012.
69. Selli Ager, Aidt. En urnegrav med ringgrøft fra sen førromersk jernalder og en gravplads fra ældre vikingetid. Marianne Greve Iversen, Martin Mikkelsen og Astrid Skou Hansen. 2012.
70. Aalestrup. To bebyggelser fra førromersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
71. Rishøj - bebyggelse fra yngre stenalder og bebyggelse og gravplads fra yngre bronzealder/ældre førromersk jernalder samt tre grave i én, måske fra yngre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2012.
72. Begravelser og kirkegårdshegn fra Sct. Mathias kirkegård i Viborg. Jesper Hjeremind. 2012.
73. Asmild Klostervej. Bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre middelalder. Lars Agersnap Larsen. 2013.
74. Nederhede. Aktivitetsområde fra yngre stenalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2013.
75. Spangsbjerg. Bebyggelse og skattefund fra yngre jernalder. Astrid Skou Hansen. 2014.
76. Linjearkeologi på et Naturgasprojekt. Martin Mikkelsen. 2014
77. Vammen - bebyggelse fra vikingetid/tidlig middelalder. Lotte Bach Christensen. 2014.
78. Spangsdal II - Flere faser af et gårdsanlæg i Gl. Asmild fra middelalder/renæssance frem til 1800-tallet. Lars Agersnap Larsen. 2014.
79. Hulager - bebyggelse fra ældre bronzealder. Casper Sørensen. 2014.
80. Arkæologi i lange linjer. 92 km arkæologi, 73 fortællinger, 5.000 års historie. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen, Lars Agersnap Larsen og Kamilla Fiedler Terkildsen. 2015.
81. Stanghedevej 13 - bebyggelse fra yngre jernalder. Mikkel Kiildsen. 2015.
82. Asmild Mark SV. Bebyggelse fra Bronzealderen. Casper Sørensen. 2015.
83. Vestre Skivevej, Kobberup - Bebyggelse fra yngre jernalder. Ida Westh Hansen. 2015
84. Gullev-Bøgeskov. Bopladsfund fra stenalder, bronzealder og jernalder. Martin Mikkelsen. 2016
85. Sct. Ibs Gade 41, Viborg. En stenkælder. Rikke Isler. 2016.
86. Låstrupbakken II - en boplads fra yngre bronzealder og tidlig ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2016.
87. Hovedgaden 3a, Løgstrup - bebyggelse fra yngre jernalder og aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Ida Westh Hansen. 2016.
88. Sct. Leonis Gade 12 i Viborg. Middelalderlige begravelser til Sct. Drotten Kirke. Gerry Michael Keyes. 2007.
89. Vestergård - Bebyggelse fra yngre bronzealder til yngre jernalder. Ida Westh Hansen og Katrine Vestergaard. 2018.
90. Bjerregrav Sydøst. Bebyggelse fra ældre middelalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2017.
91. Bebyggelse fra førromersk jernalder i Viborgs nordøstlige del. Kamilla Fiedler Terkildsen, Mikael Holdgaard Nielsen, Mikkel Kiildsen og Sidsel Wåhlin. 2017.
92. Foulum Hede. Bebyggelse og gravplads fra yngre jernalder, hulbælte fra ældre jernalder, ild-/køgegruberække og bebyggelse fra yngre bronzealder samt gravhøje fra yngre stenalder. Ida Westh Hansen. 2017. (Findes også på engelsk).
93. Neder Kokholm. Bebyggelse fra yngre bronzealder. Katrine Vestergaard. 2017.
94. Sct. Mogens Gade 1. Bebyggelse fra middelalder til 1700-tallet. Morten Valdorff Rasmussen & Lars Agersnap Larsen 2019.
95. Duehøj SV. Bebyggelse fra yngre bronzealder og landsby fra yngre jernalder. Mikkel Kiildsen 2019.
96. Møgelkjær II. Bebyggelse yngre bronzealder. Morten V. Rasmussen 2019.

97. Kalkværksvej. Bebyggelse fra yngre bronzealder. Katrine Vestergaard 2019.

År før/efter Kr. fødsel

